

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Черкаський національний університет імені
Б.Хмельницького
Кафедра методики навчання, стилістики та культури
української мови

ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК У НАУКОВОМУ ТЕКСТІ
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЧЕРКАСИ-2011

УДК 811.161.2
ББК81.2Ук

Рецензенти:

О. Е. Пчелінцева, кандидат філологічних наук, доцент; *Т. Г. Бондаренко*, кандидат філологічних наук, доцент.

Відповідальний редактор:

Симоненко Тетяна Володимирівна,
доктор педагогічних наук, професор.

Типологія помилок у науковому тексті: збірник наукових праць. - Черкаси, 2011. - 120 с.

У збірнику містяться наукові студії, в яких розкрито особливості наукового стилю мовлення, вказано на сучасні типології мовних та немовних помилок, подано рекомендації щодо правильності слововживання в українській мові. Для студентів філологічних/нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів, учителів, аспірантів. Прислужиться всім, хто займається створенням наукових текстів, дбає про культуру власного мовлення.

УДК 811.161.2
ББК81.2Ук

*Рекомендовано до друку Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(протокол № 5 від 28 грудня 2010 року)*

ПЕРЕДМОВА

Збірник наукових праць «Типологія помилок у наукових текстах» упорядковано за результатами науково-практичного форуму, що відбувся в ННІ української філології та соціальних комунікацій Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького 29 жовтня 2010 року.

Потребу в проведенні такого форуму, у межах якого було б висвітлено актуальні питання типологій помилок у наукових текстах студентських наукових робіт різного рівня складності, зумовлено необхідністю поліпшення якості курсових, кваліфікаційних, дипломних, магістерських робіт студентів та інших наукових студій із різних сфер наукових знань.

Програмою форуму було передбачено презентацію наукових доповідей з теоретико-практичних проблем оптимізації роботи з молодими дослідниками в напрямку унормованості писемних текстів наукового стилю мовлення, формування навичок редагування наукових текстів. Учасниками форуму вироблено рекомендації для дослідників з метою мінімізації мовних та структурно-логічних аномативів, які трапляються в сучасних наукових дослідженнях.

Висловлюємо подяку шановним рецензентам збірника наукових праць - завідувачу кафедри української мови та загального мовознавства Черкаського державного технологічного університету, кандидату філологічних наук, доценту Олені Едуардівні Пчелінцевій і завідувачу кафедри журналістики та РЯ-технологій Черкаського національного університету імені Б.Хмельницького, кандидату філологічних наук, доценту Тетяні Григорівні Бондаренко.

Збірник може бути корисним для студентів, аспірантів, усіх, хто дбає про якість і нормативність наукового тексту.

Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри методики навчання, стилістики та культури
української мови Черкаського національного університету
імені Б.Хмельницького

ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА СИМОНЕНКО

Мануйкін О. О. Максими: Тези з архітекtonіки студентського наукового дослідження на берегах чужих думок	5
Остапенко Н. М. Лінгвістичні параметри наукового стилю	10
Симоненко Т. В. Типологія помилок у категорійному апараті наукового тексту	16
Шляхова В. В. Проблеми перекладу наукового тексту	25
Руденко Н. П. Типи синтаксичних помилок у науковому тексті	37
Красовська О. М. Лінгвістичний аналіз наукового тексту на заняттях з дисципліни «Практична стилістика»	45
Руденко В. М. Особливості помилок у зовнішньому оформленні текстів наукового стилю	50
Шульга Т. А. До проблеми помилок у наукових текстах	62
Іоїт Л. П. Мояні помилки в студентських наукових роботах	74
Савченко І. С. Особливості пунктуаційного оформлення рубрик у студентських наукових роботах	80
Іванченко О. В. Мовна політика видавництва «Веселка»	87
Фіть Л. В. Помилки у змістовій структурі видавничої продукції видавництва «Сіях» (м. Черкаси)	93
Сулейманова С. Я. Категория рода имени существительного в аспекте лингводидактики (на материале болгарского и азербайджанского языков)	102
Гаджиев К. А. Сохранение культурологической информации текста при переводе	108

МАКСИМИ:

ТЕЗИ З АРХІТЕКТОНІКИ СТУДЕНТСЬКОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ НА БЕРЕГАХ ЧУЖИХ ДУМОК

«Максими - істинна життєвська мудрість і сіль літератури»

К. Морлі

«Два основних надбання людської природи - це розум і міркування» (Мпутарх, грец. філософ і письменник); «Пізнання починається з подиву» (Арістотель, грец. філософ).

«Мистецтво володіє здатністю змінювати події; наука - передбачати їх. Яншца, / якими ми маємо справу, підкоряються мистецтву, але передбачаються наукою» (Г. Бокль, англ. історик, філософ); «За самою своєю іу сіп) наука - це пошук істини» (Дж. Томсон, англ. учений).

«Науку часто сплутують зі знанням. Це грубе непорозуміння. Наука є не тільки знанням, а й усвідомленням, тобто умінням користуватися знанням ік слід" (В. Ключевський, рос. історик).

«Будь-яке знання впливає із спостереження і досвіду» (Ш. Сент-Бев, фршці. літературний критик і письменник); «Знання — головна думка, що скеровує дію, дія - це те, над чим працює знання; знання - початок дії, дія - іансршення знання» (Ван Шоужень, кит. філософ); «Знання може бути двох видів. Ми знаємо самі про об'єкт, або ми знаємо, де можна знайти інформацію про нього» (С. Джонсон, англ. поет, критик, лексикограф); «Здатність вибирати є найдорогоціннішою з властивостей розуму» (Т. Уайлдер, амер. письменник).

«Наука не знає, чим вона зобов'язана уяві» (Р. Емерсон, амер. філософ); «Уява малює, розум порівнює, смак відбирає, талант виконує» (Ж. Жубер, франц. письменник); «Набагато складніше побачити проблему,

ніж знайти її вирішення. Для першого потрібна уява, а для другого тільки вміння» (Д. Бернал, англ. учений).

Інтуїція - наш перший учитель. «Інтуїтивне знання - це самоіснуючий образ свідомості, відмінний від інтелектуального або чуттєвого. В той час, як **сприймання** повідомляє нам про зовнішні властивості об'єкта, а **інтелект** розпізнає закон, у якому об'єкт постає як поодинокий випадок більш загального явища, **інтуїція** дає уявлення про глибину, значення, характер об'єкта» (Радхакрішнан, інд. філософ).

«Думати — найважча праця. Мабуть, саме тому так мало людей нею займаються» (Г. Форд, амер. автопромисловець); «Чого ти не можеш зрозуміло висловити, того ти не знаєш: з думкою народжуються в устах людини і слова» (Е. Тегнер, швед, поет-романтик); «Допитливість - це одна з незмінних і визначених характеристик сильного інтелекту" (С. Джонсон, англ. поет, критик, лексикограф).

«Так звані парадокси автора, які шокують читача, знаходяться часто не в книзі автора, а в голові читача» (Ф. Ніціне, нім. філософ); «Парадокс - це думка у стані афекту» (Г. Гауптман, нім. письменник).

«В науці краще читати найновіші праці, в літературі - найдавніші» (Е. Булвер-Літтон, англ. письменник).

«Читання робить людину знаючою, **бесіда** - дотепною, а **звичка записувати** - точною»; **«Читай** не задля того, щоб перечити і спростовувати; не задля того, щоб приймати на віру; і не задля того, щоб знайти предмет для бесіди, але **щоб мислити і розмірковувати**» (Ф. Бекон, англ. вчений-гуманіст).

«Часто автори **надолужують довжиною** те, **чого не вистачає** в них у **глибину**» (Ш. Монтеск'є, франц. філософ).

«Найкращий шлях до істини, це - вивчати речі, як вони є, а не вірити, що вони такі, як нас цього вчили» (Джон Локк, англ. філософ і педагог); «Копітка текстологічна робота сприяє поглибленому розумінню смислу і загальному витлумаченню твору, допомагає краще збагнути історію твору,

іюю задум, історію образів, плани автора тощо» (Ю. Івакін, укр. ні ісратурознавець).

«Передбачити - значить управляти» (Б. Паскаль, франц. вчений, математик і письменник); «Явища зусибіч оточують нас, але вони носять шапки-невидимки, і ми не помічаємо їх. За допомогою **гіпотези** ми зриваємо і них ці шапки-невидимки» (М. Нордау, нім. філософ, критик і белетрист).

«Кожного дня або через день змушуй себе проробляти те, чого ти не любиш робити, щоб час жорстокої необхідності, коли він настане, не місочив тебе зненацька» (У. Джеймс, амер. філософ і психолог); «Заведіть **ініісник**, подорожуйте з ним, кидайте до нього кожну думку, що мимохіть швернула у вашу голову. Дешевий папір усе ж міцніший за сіру мозкову речовину, а нонатки, зроблені олівцем, зберігають думку краще **за пам'ять**» (Д. Лондон, амер. письменник).

«Чим складнішим і грандіознішим є план, тим більше шансів, що піп провалиться» (закони Мерфі); **«Зрозумілість тексту є свідченням правдивості розуму»** (А. Моруа, франц. письменник).

«Мета тільки тоді може бути досягнута, коли вже заздалегідь сам предмет наскрізь пронизаний власною природою мети»(Ф. Лассаль, нім. публіцист, критик); «Знати мету, якої ми прагнемо, - це розсудливість; досягти цієї мети - правильність погляду; зупинитися на ній - сила; влучити дані мети - смілива зухвалість» (Ш.Дюкло, франц. історик).

«Цінність **принципу** визначається числом явищ, які він може пояснити» (Р. Емерсон, амер. філософ).

«Ніколи не ставте задачу, розв'язок якої вам невідомий» (задачі Мерфі).

«Правильна постановка питання свідчить про певну обізнаність з предметом» (Ф. Бекон, англ. вчений-гуманіст).

«Будь-яке **висловлювання** мусить відповідати трьом правилам. Вони суть: має бути **підстава**, має бути **джерело**, має бути **застосованість**» (Мо-Цзи, кит. філософ).

«Якщо думка надто слабка, щоб бути висловленою просто, - це ознака того, що її належить відкинути» (Л. Вовенарг, франц. письменник).

«**Оригінальність** полягає у відкритті нового методу для вирішення старих проблем, а також у застосуванні старих методів чи принципів до нових проблем» (П. Раджу, інд. філософ); «Перш, ніж **стати оригінальним**, необхідно **навчитися добре наслідувати**» (Е. Севрус, рос. літератор); «**Використання запозичених думок** завжди супроводжується деякою незручністю, проте, тільки-но ми усвідомлюємо, як треба застосовувати їх, вони **стають нашим набутком**» (Р. Емерсон, амер. філософ).

«Навіть **найбільш переконливий доказ** повинен залишати за собою сумнів; у той же час **найбільш суперечливий аргумент** вартий терплячого дослідження; особливо ніхто не повинен ніколи відмовлятися від **права власного рішення**, хай би навіть і на догоду найвизначнішому авторитетові» (М. Нордау, нім. філософ, критик і белетрист),

«Наука - це у кращому значенні здоровий глузд - строго точний у спостереженні й милосердний до помилок у логіці» (Т. Гекслі, англ. учений-природознавець).

Помилка - усього лише **наслідок неточності суджень** (наше. - О.М.).

«Цитатами треба користуватися тільки тоді, коли справді не обійтися без чужого авторитету» (А. Шопенгауер, нім. філософ); «**Уміння точно цитувати - талант** значно рідкісніший, аніж здається» (П. Бейль, франц. філософ і письменник)

«Сам по собі **факт** - ніщо; він **набуває цінність** лише завдяки ідеї, з якою пов'язаний, **або в силу доказу**, йому зобов'язаного» (К. Бернар, франц. містик).

«Коли у вас немає серйозних доводів для заперечення, краще нічого не говоріть. Слабкий захист лише збільшує сили супротивника, а мовчання менше шкодить, ніж невміла відповідь» (Ч. Колтон, англ. літератор).

Література:

Лристотель. Сочинения: В 4 т. / Аристотель. - М. : Мьюль, 1976.

і; жон Ф. Сочинения: В 2 т. / Ф. Бзкон. - М : Мнсль, 1971.

Новенарг Л. Размышления и максими / Л. Вовенарг. - Л.: Наука, 1988.

История китайской философии: пер. с кит. Таскина В.С.-М.: Прогресе, 1989.

Пицше Ф. Так говорил Заратустра / Ф. Ницше. - М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990.

Слово о науке. Афоризмы. Изречения. Литературные цитаты [сост. Г.. С. Лихтенштейн]. - М.: Знание, 1976.

Нюпенгауэр А. Афоризмы и максимы / А. Шопенгауэр. - М. : Изд-во Леиинград. ун-та, 1991.

Энциклопедия мисли. - Санкт-Петербург: Кристалл-Респект, 1997.

ЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ НАУКОВОГО СТИЛЮ

У системі стилів української мови й мовлення чільне місце посідає науковий стиль. Творення наукової мови здійснювалося за нелегких умов, що були зумовлені необхідністю розв'язання внутрішньомовних термінологічних проблем, а також впливом екстралінгвальних чинників, що проявлялися в різні періоди боротьби носіїв української мови за її права.

Національна наукова мова, як це зазначає Г. Онуфрієнко, «забезпечує зв'язок між концептуальною (логічною) і вербальною (мовною) картинами світу під час пізнання... Вийшовши на орбіту науки, українська мова наочно оживила запрограмований у ній раціоналізм як високу здатність до вербалізації логічних категорій мислення і пізнання [1, с.18-19]».

Науковий стиль функціонує як величезний потік інформації у вигляді реферативних повідомлень, журналів, каталогів, оглядів, проспектів, інструкцій, дисертаційних досліджень тощо. Мова наукових праць відзначається досить високим рівнем стандартизації, і ця ознака й визначає основні риси наукового стилю. • Цей стиль постійно розвивається, розширюється, удосконалюється, оскільки мова науки чітко відображає рівень науково-технічного прогресу. Науковий стиль за своєю природою постійно запозичує терміни з інших мов. На думку авторів підручника «Стилістика української мови», науковий стиль «по-сучасному можна назвати інтерактивним [2, с. 284]».

Науковий стиль української мови має свої особливості. Основною його *функцією* вважається інформативна, пов'язана з повідомленням, з'ясуванням, обґрунтуванням, класифікацією, систематизацією понять, знань, аргументацією положень, доведенням теорій, представленням результатів досліджень.

Сферою використання наукового стилю є наукова діяльність, науково-технічний прогрес,*освіта, навчання в середню освітніх та вищих навчальних закладах.

Науковці розмежовують *загальні й мовні* ознаки стилю. До загальних ознак наукового стилю відносять: понятійність, інформативність, об'єктивність, логічність, однозначність, доказовість, аргументація, лаконічність, абстрагованість узагальнення й систематизація знань, встановлення причинно-наслідкових відношень, висновки.

Головними *мовними ознаками* наукового стилю вчені називають:

- усну й писемну форми;
- широке використання термінів та іншомовних термінологем;
- абстрактну лексику;
- використання схем, таблиць, графіків, зразків-символів;
- наукову фразеологію (стійкі термінологічні словосполучення);
- цитати, посилання;
- однозначну загальноживану лексику;
- безсуб'єктивність викладу матеріалу;
- використання складних та ускладнених простих речень;
- відсутність в тексті емоційно-експресивної лексики (емоційно-експресивних синонімів, багатозначних слів, художніх тропів, індивідуальних неологізмів, здрібніло-пестливих суфіксів);
- надмірне вживання модальних дієслів.

І. Гаврик у статті «Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації» [3] наголошує на тому, що в наукових текстах будь-якого жанру можна чітко виокремити обов'язкові три фази: вступна, основна частина і висновки. І найбільш регламентований вступ, який має обов'язкові сегменти, що легко виокремити вживанням мовних кліше. Для прикладу наведемо деякі з них (див. табл. 1).

Для текстів наукового стилю притаманним є послідовне членування на логічно завершені частини розділи, параграфи, пункти, підпункти. У реченнях використовують багато іменників та відносних прикметників, обмежена кількість дієслів, уникають вживання особових форм, замінюючи їх безособовими. Наприклад: визначені завдання розв'язано, мету досягнуто, в роботі використано тощо.

Таблиця 1

Вступна частина наукового тексту

Сегменти (процедури)	Мовні кліше
Проголошення майбутньої теми	<i>Актуальний, важливий, головний, складний, соціальне замовлення.</i>
Позначення дослідницького простору і сфери безпосередніх інтересів автора	<i>Не досліджено, недостатньо вивчено, маподосліджене питання, не відображено в літературі, не розкрито, необхідне переосмислення, слід акцентувати.</i>
Демонстрація автором власної поінформованості	<i>Вивчення проблеми показує, теоретичний аналіз свідчить, різними аспектами проблеми займалися.</i>
Доказ вагомості наукової ідеї	<i>Потрібно розглянути, розкрити, варто звернутися, наголосити, виокремити, звернути увагу, виділити, проблема на часі, потребує розв'язання.</i>
Психологічна вмотивованість	<i>Як відомо, це уможлиблює, дає змогу, переконливо доводить, як уже було зазначено.</i>
Встановлення контакту між адресантом та адресатом	<i>Звернемося, зіставимо, виділимо, міркуємо, спостерігаємо, узагальнимо тощо.</i>

Крім цього, науковий стиль може функціонувати в кількох різновидах. В основному в науковій літературі виділено такі підвиди: власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний (Л. Мацько); власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-публіцистичний (Г. Онуфрієнко); власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-методичний і виробничо-технічний (О. Пономарів); власне науковий, науково-популярний, науково-публіцистичний, науково-навчальний, виробничо-професійний (М. Пентилюк); власне науковий (академічний, навчальний, енциклопедичний), технічний (виробничо-технічний, довідковий), науково-діловий, науково-публіцистичний (Н. Непийвода).

Кожний підстиль наукового стилю має свої особливості використання мовних засобів. У текстах власне наукового різновиду використовується інтернаціональна символіка, універсальні загальнонаукові терміни. Науково-популярний - містить елементи інших стилів, зокрема епітети, порівняння, метафори, з метою зацікавлення адресата. Тексти науково-навчального підстилю вирізняються доступністю викладу інформації, адаптованістю до молодшого, середнього чи старшого шкільного віку.

Таким чином, специфіка наукової мови залежить від підстилю та жанру, вона відмінна від мови всіх інших шести стилів, лише має деякі спільні ознаки з офіційно-діловим та публіцистичним мовленням.

Література:

1. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови. - К.: Центр учбової літератури, 2009. - 392 с. 2.-Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. - К.: Вища шк., 2003. - 462 с. 3. Бариш 1. Л. Етнолінгвістичні аспекти наукової комунікації // Мовознавство. - 2000. - №1.

4. Пономарів О. Д. Стилїстика української мови. - К., 2004.

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
Дослідження по темі	Дослідження з теми
Цілий ряд статей	Ціла низка статей
Вирішення завдань дослідження	Розв'язання завдань дослідження
Підведення підсумків	Підбиття підсумків
Підібрати приклади	Дібрати приклади
Об'єм зібраного матеріалу	Обсяг зібраного матеріалу
Існуючі державні документи	Чинні державні документи
Карткування відібраного матеріалу	Карткування дібраного матеріалу
В алфавітному каталогі	В алфавітному каталозі
У роботі зустрічаються мовні огріхи	У роботі трапляються мовні огріхи
Формування вмінь і навиків	Формування вмінь і навичок
Відповідно з вимогами	Відповідно до вимог
Це дозволяє зробити висновки	Це дає змогу зробити висновки
Завдання дослідження наступні	Завдання дослідження такі
Мета роботи зв'язана з об'єктом і предметом	Мета роботи пов'язана з об'єктом і предметом
Підготувати чорновик запису спостереження за навчальним процесом	Підготувати чернетку запису спостереження за навчальним процесом
Написати план дослідження	Скласти план дослідження
Виявлення найбільш суттєвіших ознак	Виявлення найбільш суттєвих ознак
Познайомитися з методичними рекомендаціями	Ознайомитися з методичними рекомендаціями
Згідно до складеного плану	Згідно зі складеним планом
Номерація сторінок, підрозділів й розділів	Нумерація сторінок, підрозділів і розділів
Систематизація і узагальнення	Систематизація й узагальнення
У дослідженні ми розглянули	У дослідженні розглянуто
Дана праця	Ця праця
Практична значущість	Практичне значення
Суть проблеми	Сутність проблеми
Експеримент проводився з 2007 по 2010 рр.	Експеримент проводився з 2007 до 2010 рр.
Вибір теми обумовлений	Вибір теми зумовлено
В роботі відзначено	У роботі зазначено
Не дивлячись на степінь розробленої проблеми	Незважаючи на ступінь розроблення проблеми
Констатуючий зріз	Констатувальний зріз

Формуючий експеримент	Формувальний експеримент
В першому розділі розкриємо	У першому розділі буде розкрито
Для всіх розглянутих питань характерно	Для всіх питань, що розглянуто, характерними є
Ціленаправлене дослідження	Цілеспрямоване дослідження
Заслугує на увагу	Заслугує уваги
У цій області науки	В цій галузі науки (науковій галузі)
У монографії йшла мова про	В монографії йшлося про
В обговоренні прийняли участь	В обговоренні взяли участь
Учені акцентують увагу на об'єкт дослідження	Учені акцентують увагу на об'єкті дослідження
Дослідники презентують ряд вимог	Дослідники висувують низку вимог
Великий внесок у розробку питання внесли	Значний внесок у дослідження питання зробили

ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК У КАТЕГОРІЙНОМУ АПАРАТІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Науковий стиль мовлення й наукове мовлення реалізують форму суспільної свідомості, особливий тип мислення - об'єктивний, науковий, що спирається на систему конкретних знань про людину, про суспільство та про матеріальний світ. Перед тими, хто навчається (студентами, аспірантами), науковий стиль мови й мови конкретних наук постають як нова картина світу.

Наукова картина світу й та мова, через яку вона презентується, визначаються конкретними об'єктами вивчення. А з іншого боку, типами наукового мовлення, сукупністю наукових методів і спеціальних прийомів для відповідних наукових знань (гуманітарного, природничого, фізико-математичного, соціального тощо). Тобто, природа кожної наукової сфери, галузі чи конкретної науки: математики, астрономії, юриспруденції, філології - визначає власну картину світу.

Водночас учені виділяють і низку характерних рис наукового стилю мовлення. Насамперед наукову мову характеризують точність, абстрактність, логічність та об'єктивність. Центральною одиницею наукового стилю мовлення є науковий текст, який є особливим типом тексту з певним набором принципових лексико-семантичних табу, з характерною граматиною, з особливими композиційними, жанровими ознаками. Основними прийомами мислення під час продукування наукового тексту є аналогія та гіпотеза. Типологія тексту, його жанрові та стилістичні різновиди підпорядковані комунікативно-змістовим домінантам тексту: суб'єкту наукового мовлення, об'єкту опису та адресату наукової комунікації.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що науковий текст - це різновид тексту загальнолітературної мови, який характеризується низкою граматичних, лексичних, структурно-семантичних та логіко-композиційних особливостей. Належність до сфери наукового спілкування, наукової діяльності накладає на базові категорії тексту певні обмеження лексико-граматичних засобів, використання спеціальних структурних, логіко-композиційних схем організації текстового матеріалу.

Категорійний апарат наукового дослідження становить суттєву основу наукового пошуку, без знання якого творчий процес є неможливим. Категорійний апарат наукової роботи - це кристалізація задуму, у якому конкретизується наукова потреба, галузь дослідження, його завдання. Під концепцією дослідження розуміється система взаємопов'язаних наукових положень, які використовує дослідник для досягнення мети. Концептуальний зміст дослідження складають конкретні позиції категорійного апарату, які визначено загальними положеннями про наукову роботу: від кваліфікаційного до докторського дослідження. У вищих навчальних закладах студенти виконують наукові проекти 4 рівнів: курсові, кваліфікаційні, дипломні, магістерські роботи. У післядипломному проектуванні виконуються наукові роботи на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора наук. Водночас слід зазначити, що категорійний апарат - це обов'язковий елемент наукових робіт усіх рівнів. І тому потребує дуже уважного ставлення з боку дослідника, оскільки з досвіду керівництва науковими роботами та й власного наукового досвіду висновковуємо, що упорядкування категорійного апарату потребує від дослідника значних зусиль.

Структуру категорійного апарату визначено положеннями про наукову роботу, які упорядковано Вищою атестаційною комісією та викладено в довідниках з основ наукових досліджень. Згідно з цими положеннями, структура категорійного апарату така: актуальність дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет, методи (теоретичні, емпіричні, методи статистичної обробки наукових даних), організація дослідження, наукова

ТИПОЛОГІЯ ПОМИЛОК У КАТЕГОРІЙНОМУ АПАРАТІ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Науковий стиль мовлення й наукове мовлення реалізують форму суспільної свідомості, особливий тип мислення - об'єктивний, науковий, що спирається на систему конкретних знань про людину, про суспільство та про матеріальний світ. Перед тими, хто навчається (студентами, аспірантами), науковий стиль мови й мови конкретних наук постають як нова картина світу.

Наукова картина світу й та мова, через яку вона презентується, визначаються конкретними об'єктами вивчення. А з іншого боку, типами наукового мовлення, сукупністю наукових методів і спеціальних прийомів для відповідних наукових знань (гуманітарного, природничого, фізико-математичного, соціального тощо). Тобто, природа кожної наукової сфери, галузі чи конкретної науки: математики, астрономії, юриспруденції, філології - визначає власну картину світу.

Водночас учені виділяють і низку характерних рис наукового стилю мовлення. Насамперед наукову мову характеризують точність, абстрактність, логічність та об'єктивність. Центральною одиницею наукового стилю мовлення є **науковий текст**, який є особливим типом тексту з певним набором принципових лексико-семантичних табу, з характерною граматикою, з особливими композиційними, жанровими ознаками. Основними прийомами мислення під час продукування наукового тексту є аналогія та гіпотеза. Типологія тексту, його жанрові та стилістичні різновиди підпорядковані комунікативно-змістовим домінантам тексту: суб'єкту наукового мовлення, об'єкту опису та адресату наукової комунікації.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що науковий текст - це різновид тексту загальнолітературної мови, який характеризується низкою граматичних, лексичних, структурно-семантичних та логіко-композиційних особливостей. Належність до сфери наукового спілкування, наукової діяльності накладає на базові категорії тексту певні обмеження лексико-граматичних засобів, використання спеціальних структурних, логіко-композиційних схем організації текстового матеріалу.

Категорійний апарат наукового дослідження становить суттєву основу наукового пошуку, без знання якого творчий процес є неможливим. Категорійний апарат наукової роботи - це кристалізація задуму, у якому конкретизується наукова потреба, галузь дослідження, його завдання. Під концепцією дослідження розуміється система взаємопов'язаних наукових положень, які використовує дослідник для досягнення мети. Концептуальний (міст дослідження складають конкретні позиції категорійного апарату, які визначено загальними положеннями про наукову роботу: від кваліфікаційного до докторського дослідження. У вищих навчальних закладах студенти виконують наукові проекти 4 рівнів: курсові, кваліфікаційні, дипломні, магістерські роботи. У післядипломному проектуванні виконуються наукові роботи на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора наук. Водночас слід зазначити, що категорійний апарат - це обов'язковий елемент наукових робіт усіх рівнів. І тому потребує дуже уважного ставлення з боку дослідника, оскільки з досвіду керівництва науковими роботами та й власного наукового досвіду висновковуємо, що упорядкування категорійного апарату потребує від дослідника значних зусиль.

Структуру категорійного апарату визначено положеннями про наукову роботу, які упорядковано Вищою атестаційною комісією та викладено в довідниках з основ наукових досліджень. Згідно з цими положеннями, структура категорійного апарату така: актуальність дослідження; мета, завдання, об'єкт, предмет, методи (теоретичні, емпіричні, методи статистичної обробки наукових даних), організація дослідження, наукова

новизна, теоретичне та практичне значення, апробація результатів, структура та обсяг наукового проекту).

Здавалося б, що саме розроблені положення та орієнтація на них унеможлиблює недоліки й анормативи в цьому компоненті наукової роботи. Однак досвід керівництва науковими роботами різних рівнів, перевірка й аналіз 22 наукових робіт студентів та здобувачів наукових ступенів (6 курсових робіт; 6 кваліфікаційних, 4 дипломних, 2 магістерських, 4 наукові роботи на здобуття наукового ступеня кандидата наук) дають підстави вказати на низку типових недоліків і помилок щодо впорядкування та презентації наукового категорійного апарату.

Вдалося класифікувати ці помилки таким чином, щоб виділити немовні та мовні огріхи. Зупинимося на деяких з них.

1. У наукових роботах частотними є помилки в оформленні категорійного апарату, що пов'язані з порушенням його структури (невідповідність між позиціями, наприклад, дослідники вказують завдання, а далі мету, або ж предмет, а далі об'єкт, хоча зрозуміло, що об'єкт - поняття ширше. Предмет - це тільки частинка об'єкта. Зазвичай (особливо на рівні виконання курсової роботи) студенти не розуміють відмінності між об'єктом і предметом, наприклад, у педагогічній науці. На цьому етапі важливими є думки та допомога наукового керівника щодо формулювань позицій об'єкт/предмет. Як зазначають В. М. Шейко та Н.М. Кушнаренко, «об'єктом дослідження є вся сукупність відношень різних аспектів теорії і практики науки, яка слугує джерелом необхідної для дослідника інформації. Предмет дослідження - це тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в конкретній роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Таким чином, предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт» [2,121].

Саме вказаний тип помилок можна сміливо віднести й до логічних, тобто помилок, які виникають через нерозуміння логіки наукового пошуку, який рухається від емпірики до теорії - від теорії до практики. Таким чином,

■иділяємо структурно-логічні анормативи в оформленні категорійного апарату.

2. Другий тип немовних помилок, які трапляються в категорійному нітраті наукових робіт, можна презентувати як «показову самостійність». Аналіз наукових робіт дає змогу констатувати те, що (особливо студенти) часто запозичують у старших колег-науковців думки, судження, факти, не посилаючись на вчених. І саме це створює враження не самостійності, а «показової самостійності». Наприклад, у науковій кваліфікаційній роботі на тему «Формування культури мовлення учнів 10-11 класів» в обґрунтуванні теоретико-методологічної основи дослідження молода дослідниця вказує, що такою основою є «культурологічний і системний підходи до розгляду педагогічної реальності, ідеї та концепції сучасної науки про культуру мовлення як специфічний спосіб людської діяльності, який ґрунтується на імперативних вимогах сьогодення та креативних технологічних кейс-системах». Коли поставили запитання до студентки, чи може вона пояснити, що таке імперативність та технологічні кейс-системи, на жаль, у відповідь одержали інформацію про те, що вона користувалася довідниками та додатковою літературою. Отже, під час аналізу наукових текстів виявляємо «показову самостійність» щодо презентації матеріалу через стилістичний прийом мовної надмірності.

3. Типовим недоліком у процесі впорядкування категорійного апарату є некомпетентність дослідників щодо презентації термінів, сплутування термінів, подання неправильних позицій відповідно до логіки пошуку. Типовою помилкою є сплутування позицій та дефініцій емпіричних та теоретичних методів. Наприклад, до теоретичних дослідники часто зараховують спостереження, бесіду. Навпаки, до емпіричних метод класифікацій та моделювання. Отже, щоб уникнути подібних недоліків у впорядкуванні категорійного апарату наукової праці, слід чітко знати, що до найбільш уживаних теоретичних методів дослідження належать: індукція, дедукція, аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація,

моделювання, абстрагування. Емпіричні методи забезпечують накопичення, фіксацію та узагальнення експериментального матеріалу (ці методи використовують у процесі виконання досліджень з педагогіки). Провідними серед емпіричних методів є педагогічне спостереження, бесіди, тестування, анкетування, інтерв'ю, метод експертної оцінки.

4. Помилка, яку можна позиціонувати як «ігнорування науковою скромністю». На радість, таких робіт нині трапляється менше, проте в першому варіанті курсових робіт, ще й досі впадають у вічі випадки вживання займенника «Я». Слід пам'ятати, що стиль наукової мови - це безособовий монолог. Нині спостерігаємо тенденцію вживання замість «я» займенник «ми», що дає змогу презентувати власну думку як думку групи дослідників, або ж наукової школи. Проте нагромадження в тексті наукового дослідження займенника «ми» справляє не досить приємне враження. Нормативним варіантом у таких випадках є використання конструкцій з неозначено-особовими реченнями (наприклад, *дослідники формують готовність до професійної діяльності; дослідне навчання доводить правильність думки про те, що...*). Крім цього, правильно послуговуватися й безособовими дієприслівними формами на -но і -то {вказано пріоритетні напрямки діяльності; розроблено низку критеріїв; повідомлено щодо проведення експерименту тощо).

5. Системні мовні анормативи, які трапляються в наукових роботах різного рівня складності відповідно до всіх рівнів мовної системи. У зв'язку з цим є необхідність подати низку мовних рекомендацій щодо особливостей слововживання в науковому тексті.

А). Мова наукової роботи повинна бути максимально нормативною з погляду вживання **лексичних засобів**. Типовим мовним недоліком наукових текстів є неправильний переклад слів, що й зумовлює лексичні анормативи на зразок: *звідки витікає (звідки випливає), в кінці кінців (зрештою), вияснити (з'ясувати), тезиси (тези), примінити (застосувати), установка (настанова), на сам кінець (отже) тощо.*

Особливу увагу варто звертати на вживання *паронімів*. Добрим порадником для науковців щодо чіткого значення таких слів стане словник паронімів. Дослідникам потрібно подбати про те, щоб постійно була можливість користуватися таким словником у процесі написання наукової праці. Типовими ^нормативами під час послуговування паронімами є сплутування значень слів *напрям - напрямок*. Ці слова не потрібно ототожнювати. У переносному іначенні, коли йдеться про шлях розвитку, ідейну спрямованість, суспільний, літературний рух, течію, уживають слово *напрям*. Стосовно лінії фізичного руху на невеликих відстанях частіше використовують слово *напрямок*. Не варто плутати й слова *запитання і питання*. *Запитання* — це словесне звернення, яке потребує відповіді. Слово *питання* здебільшого вживають, коли йдеться про якусь проблему, справу, що потребує розв'язання або вивчення.

Б). Проблемною зоною багатьох наукових робіт є анормативи на рівні **морфології**. Морфологічні форми наукового стилю є чітко кодифікованими. Проте на практиці спостерігаємо низку типових помилок: наприклад, *саме іавдяки ньому — саме завдяки йому; статтів — статей; вживання у більш вужчому значенні — вживання у вужчому значенні; більше ста опитаних - понад сто опитаних; одна третина студентів - третина студентів; двохрічна перерва - дворічна перерва; їх науковий керівник — їхній науковий керівник; моє особисте враження - особисте враження; з других джерел - з інших джерел тощо.*

Варто пам'ятати правила щодо вживання закінчень родового відмінка множини слів із високою фактичною частотністю: *статей, сумішей, війн і воєн, відкриттів і відкрить*.

У давальному відмінку можуть уживатися паралельні закінчення: *директору і директорові, ректору і ректорові, здобувану і здобувачеві*.

Іменники на позначення жінок за професією або родом занять у наукових текстах використовують у чоловічому роді, наприклад, *завідувач кафедри, професор Литовченко Ольга Володимирівна, академік Любов Мацько, декан Таміла Груба, старший викладач Тетяна Коломієць*.

Рекомендуємо уникати системної помилки щодо утворення ступенів порівняння *прикметників*. У наукових текстах слід надавати перевагу аналітичним формам вищого та найвищого ступенів. Для утворення найвищого ступеня варто послуговуватися словами «найбільш», «найменш»).

Не потрібно використовувати в наукових роботах такі *займенники*: «щось», «що-небудь», «дещо». Замінити їх на вказівні займенники «цей», «такий». Мова наукового стилю передбачає постійне використання в тексті складних речень. Нормативними *сполучниками підрядності* є такі: «зважаючи на те, що», «тому що», «з огляду на те, що», «внаслідок того, що», «після того, що». У складних реченнях частотно вживаними є й похідні займенники: «протягом», «відповідно до...», «у результаті», «згідно з...», «на відміну від...», «у зв'язку з...», «поряд з...» тощо.

В). Специфічними є й правила, які регулюють синтаксис наукового мовлення. Уживаними в наукових текстах речення зі складеним іменним присудком, складниками якого слугують дієслова-зв'язки: називатися, становитися, визначатися характеризуватися, бути, є, полягати тощо. Частотними в наукових текстах є й безособові речення: *варто вказати; цікаво констатувати; результати можна використовувати.*

Стилістичною помилкою в науковому мовленні є впровадження в речення суб'єкта у формі іменника чи займенника в орудному відмінку, наприклад: *категорійний апарат було упорядковано студентом Олександром Квасневським; експеримент було проведено учителькою загальноосвітньої школи Ольгою Назаренко.* Орудний відмінок суб'єкта в такому випадку не доречний, адже дієслівні форми на -но, -то незмінні і не потребують особи-виконавця. Нормативний варіант речень такий: *категорійний апарат упорядкував студент Олександр Квасневський; експеримент провела учитель загальноосвітньої школи Світлана Назаренко.* Категорійний апарат - це візитівка наукового проекту. Від того, якою буде якість презентації категорійного апарату наукової роботи залежить враження про наукову працю, про логічність операцій окремого дослідника щодо

здійснення наукового задуму, загалом і результативність пошуку з конкретної проблеми.

Література:

1. Семенов О.М. Культура наукової української мови: навчальний посібник / О.М. Семенов / - К.: «Академія», 2010.-216 с.
2. Шейко В.М., Кушнарченко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. - 2-ге вид., перероб і доп. - К.:Знання-Прес, 2002. - 295с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СЛОВОВЖИВАННЯ

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
З точки зору	З погляду
Дозволяє сказати	Дає змогу сказати
Виконано мною	Я виконав
В одній і той же час	Водночас
В останні роки	Останнім часом
Вищезазначено	Зазначено вище
До останнього часу	Донедавна
Бігло ознайомитися	Побіжно ознайомитися
Визначення	Визначення
Беззаперечні докази	Неспростовані докази
З цього часу	Відтепер
Смисл життя	Сенс життя
Ряд праць	Низка праць
В цілому передбачено	Загалом передбачено
Справа в тому	Річ у тім
У кінцевому рахунку	Врешті-решт
Установка	Настанова
Як правило	Переважно, здебільшого
У дисертаційному дослідженні	У дисертації
Тим не менше	Проте, однак, попри це
Скласти частину	Становити частину
Розробка питань	Розроблення питань
Відповідно з дослідженнями	Відповідно до досліджень
Згідно до проблеми	Згідно з проблемою
Авторський надзор	Авторський нагляд

Ввиду того, що	Через те, що; зважаючи на те, що...
У повному об'ємі	У повному обсязі
Діючі документи	Чинні документи
Через деякий час	Згодом, незабаром
Категоріальний апарат	Категорійний апарат
Узагальнюючі поняття	Узагальнювальні поняття
У більшій мірі	Більшою мірою
Учений В.А.Звегінцев	Учений В.А. Звегінцев
Понятійного апарату	Поняттєвого апарата
Інтерпретація терміна	Тлумачення терміна
Не тільки, але й...	Не тільки, ай...
Мова йдеться	Йдеться
Предмету дослідження	Предмета дослідження
Інакше кажучи	Іншими словами
Першочергове завдання	Невідкладне завдання
Ми піддаємо сумніву	Ми сумніваємося
Складники компетенції	Складові компетенції
Велика значущість	Велике значення
За наслідками роботи	У результаті роботи
Зводиться до того	Полягає в тому
Літературного варіанту	Літературного варіанта
Досьогодні	До сьогодні
Здійснення роботи	Виконання роботи
Носить імя	Має імя, називається
Зустрічаємо	Фіксуємо, натрапляємо
Виключати можливість	Унеможлилювати
У цьому році	Цього року
До цього є чимало підстав	Для цього є чимало підстав
За браком часу	Через брак часу
Під редакцією академіка	За редакцією академіка
Наслідуючи приклад	Беручи за приклад
Представивши програму	Подавши програму
Йдучи назустріч численним проханням	Задовольняючи численні прохання
Приведені показники	Наведені показники

В. В. Шляхова

ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВОГО ТЕКСТУ

Функціонування української літературної мови у статусі державної поживало розвиток її наукового стилю, хоча це потребувало значних зусиль під мовознавців, зокрема термінологіє, та фахівців інших наукових галузей. Сиріша в тім, що до проголошення незалежності України значна частина мовних галузей, які розвивалися на теренах цієї республіки, послуговувалася російською мовою, навіть дисертаційні дослідження з української мови та літератури, методик викладання їх належало виконувати російською. Отже, науковий стиль української мови у 90-ті роки двадцятого століття здобув можливості для свого інтенсивного розвитку, хоча продукція таких його **жанрів**, як дисертаційні, магістерські, дипломні, кваліфікаційні дослідження, шпорами яких є особистості, що лише починають активно Послугуватися цим стилем на рівні не репродукції, а творчості, містить значну кількість мовленнєвих помилок, які можна віднести до недоперекладу.

Основними маркерами наукового стилю на лексичному рівні є термінологічні одиниці - слова або словосполучення, що виражають чітко окреслені поняття з певної галузі знань. Сучасна українська термінологічна лексика неоднорідна за своїм походженням: її становлять питомі одиниці, які виникли в результаті лексико-семантичного та морфологічного словотворення, і запозичені одиниці, які «проникли» у систему мови різними шляхами - завдяки транскрибуванню, калькуванню, є одиниці, які утворені за змішаним типом, тобто поєднують у собі елементи різних мов (наприклад, слово «термінологія» має у собі латинський елемент Ієппіпіз - межа та грецький «логос» — наука).

Звичайно, сучасні українські дослідники, вивчаючи певну наукову проблему, мають ознайомитися з усією доступною для них літературою, у тім числі й іноземною, передовсім російсько- та англійською, а тому,

залучаючи до свого наукового апарату новітню термінологію на позначення нових наукових понять, відчувають труднощі у відтворенні назв досліджуваних понять засобами української мови.

За таких/обставин, якщо українськомовні джерела ще не пропонують відповідної термінології, доводиться брати на себе відповідальність і перекладати терміноодиницю, а для цього важливо знати систему вимог, яким має відповідати термін.

У сучасних працях із термінознавства вироблено підходи до словотворення у сфері термінології. Точність термінології передбачає, що вона призначена відтворювати характерні ознаки наукового поняття. Скажімо, термінологів не влаштовує термін «плоский рух» на позначення руху, коли частинки рухаються паралельно до певної нерухомої площини, оскільки пряме значення лексеми «плоский» - який не має заглибин, з рівною поверхнею. Мовознавців не задовольняє термін «м'який знак», оскільки цей термін позначає графічний знак, а будь-якому графічному знакові не характерні фізичні ознаки твердості-м'якості, а тому цілком слушно в українському правописі було рекомендовано уточнити термін, подавши його у формі «знак м'якшення» [1, 21]. Однозначність терміноодиниці полягає в тім, що кожний термін у межах своєї наукової галузі повинен мати лише одне значення. Вимога одноформленості виявляється в тім, що одному поняттю має відповідати єдиний термін, причому стандартизований. Реалізації цього підходу наносять шкоди випадки, коли термінологічні словники пропонують скільки одиниць на позначення одного й того ж поняття. Наприклад, біологічний термін *привыкание* рекомендують перекладати як *привикання*, *звикання*, а хімічний *пригонять* як *приганяти*, *припасовувати* [2, 416]. У словниках натрапляємо на терміни-дублети *поглощающий* та *поглощающий*, *потенциальный* та *потенциальный*, *спрямованість* та *напряменість*. Російському терміну «косвенные потери» в українськомовній економічній літературі відповідають аж шість варіантів перекладу: *непрямі втрати*, *непрямі збитки*, *посередні*

ітрати, *посередні збитки*, *побічні втрати*, *побічні збитки*. Лінгвістичний аналіз компонентів виявляє, що слово «втрати» значно ширше за змістом від слова «збитки», а слово «посередній» має інше змістове наповнення, ніж «косвенный». У ботанічній літературі принципу одноформленості не відповідають терміни *махровый-повноцветковый*, *тополелистый-тополеволистий*, *перистый-пильчатый*; у медичній той самий нерв може кваліфікуватися як *гомілковий*, *голінковий*, *литковий*. Стислість застерігає. Ід нагромадження компонентів із різними видами зв'язку. Так, у шарювальній справі англійський термін *Boxin* замінюють багатослівним поясненням - *обварювання кінця деталі за периметром*. Новоутворені терміни мають відповідати культуромовним традиціям української мови. Цікаво уникати лексем, які звучать штучно, скажімо, *несущая способность* (рос. *смазка прирабочая*). (Ловотворчі норми порушено в терміні вищої геодезії: *рекогносцировка*, фонетичні - *хронореєстратор*, *ломана* (труба). Російсько-український словник із галузі металознавства, що був опублікований у 60-х роках минулого століття, містить значну кількість кальок на -ірка, проти вживання яких наполегливо виступав академік Агатангел Кримський: *деталіровка*, *мінкіровка*. Недолугими можна визнати терміни *сітка калильна*, *каменедробарка*, *зчеплення часток* та *прямі запозичення грохот*, *газ вселяющий*. Милозвучність термінології передбачає уникнення незвичних для української мови звукових комплексів при транскрибуванні запозичених одиниць (*крейцкопф* - *головка шатуна*), стилістичну невідповідність, розмовний характер одиниці. Скажімо, у перекладному словнику військової лексики було запропоновано слово «*ветошь*» перекладати як «*дрантя*» [3, 14]. Зіставлення етимології одиниць виявляє, що «*ветошь*» утворено від слова «*ветхий*», яке використовується у високому сакральному стилі, наприклад, «*Ветхий завет*». Лексема «*дрантя*», крім номінативної, несе яскраво виражену конотативну інформацію - зневажливе ставлення мовця до об'єкта називання. Уживання такої одиниці в лексиці військових, ясна річ,

негативно позначатиметься на статусі української мови у сфері військової справи. Перекладач не врахував, що в українській мові є лексема «віхоть» із значенням «шматок старої тканини для миття й чищення чого-небудь» [4, 485]. Внутрішня форма цього слова прихована, немотивована для нефілолога, а тому ця одиниця сприймається як нейтральна, що важливо для термінології. Однак, якщо раніше українські терміносистеми поповнювалися через російськомовне посередництво й помилки під час перекладу виявлялися в иеу мотивованому транскрибуванні російськомовних одиниць, калькуванні їх, у доборі буквального відповідника (наприклад, юр. поражение у правах - поразка у правах замість тимчасове позбавлення прав; допрос с пристрастием - допит із пристрастю замість допит із тортурами; видержка из протоколе - витримка із протоколу замість витяг), то зараз мовознавці виявляють тенденцію свідомої заміни слов'янської лексики неслов'янською: експлікувати - пояснювати, кореляція - взаємозалежність, гомогенний - однорідний, релевантний - притаманний, імпліцитний - прихований, елімінувати - усувати, каузальний - причиновий, концептуалізувати - осмислювати. Перекладознавець, викладач кафедри перекладу з англійської мови КНУ ім. Тараса Шевченка Віталій Радчук у багатьох публікаціях привертає увагу української спільноти до такої новомодною тенденції й закликає віддавати перевагу в рідномовному спілкуванні питомим одиницям. Аналізуючи тенденцію в науковому тексті залишати цитати мовою оригіналу, тобто російською, і називаючи це забобоном неперекладності, учений зауважує, що «у парі з цим забобоном зазвичай іде нічим не обґрунтоване переконання, що для термінотворення надаються слова тільки чужої мови, що «дуративність» краще звучить, ніж «тривалість» [5, 5]. Пилип Селігей, розмірковуючи над цією мовною проблемою, аналізуючи уривки з тексту із нейролінгвістичного програмування, робить висновок про псевдонаукову потребу в застосуванні такої термінології. Ознайомлюючись із текстом, що містить такі фрагменти, як «уміти встановити рапорт із співрозмовником», «двоє людей знаходяться в рапорті», «коли рапорт

встановлений, можна змінити свою поведінку», читач може подумати, що нагорі виявили якесь дуже важливе психологічне явище у спілкуванні. Довідавшись, що новий науковий напрям засновано в США, та й термін гшпрогі запозичено з англійської, де це слово має значення «розуміння», «довіра», «згода», Пилип Селігей, як і будь-який читач за таких обставин, відчувається ошуканим, а тому не може стримати емоції: «Жодного ниукового відкриття, лише його ілюзія!» [6, 6].

У ході ознайомлення з науковою літературою натрапляємо на різні іпринти перекладу термінів, частина з яких поки що не може задовольнити користувача, оскільки не відповідає вищезазначеним нормам. Скажімо, термін «чиетные методики» подеколи перекладають буквально «приватні методики», хоча за змістом варто використати прикметник «окремі»; термін «мотивационно-потребностный этап» відтворюють по-українському як «мотиваційно-потребнісний», хоча в українській мові немає слова «потребність», зате є слово «потреба», а значить, правильніше було б уживати «мотиваційно-потребний етап». Термін «обученность» перекладають як «навченість», а «обучаемость» як «навчальність», хоча словотворчий аналіз виявляє семантичну невідповідність: обучаемость утворено від пасивного дієприкметника «обучаемый», цей дієприкметник позначає ознаку за дією над предметом (у цьому разі - над тим, кого навчають), причому підкреслюється Оінака за незавершеною дією. В українській мові немає пасивних Дієприкметників теперішнього часу, тому варто утворювати термін від пасивного дієприкметника минулого часу, який у свою чергу утворюється від Інфінітива перехідних дієслів: навчати, научати (згадаймо рядок Тараса Шевченка: «а мати хоче научати...»). Отже, модель така: научати - научуваній, иаучуваність. Слово «навчальність» утворено від прикметника «навчальний», а тому в ньому не закладено інформації про результативність процесу внаслідок дії над суб'єктом навчання. У низці праць попередніх років спостерігаємо покомпонентне калькування складного терміна «целеполагание» як цілепокладання, хоча сучасні публікації містять доопрацьований варіант

«цілевизначення». На сьогодні науки, зокрема й педагогічна, не визначилися з перекладом терміна «установка». Так, «Російсько-український словник наукової термінології». Суспільні науки» подає таку статтю: Установка - 1. (действие): установлення, установка, (неоконч. еще) установлювання; 2. (целевая направленность): настанова, настановлення; політ, идеологические установки - ідеологічні настанови (настановлення); псих, установка [7, 535]. Отже, користувачеві належить обирати між термінами настанова та установка, а значить, проаналізувати семантику твірних дієслів наставляти та установлювати. Згідно з тлумачним словником, наставляти - даючи поради, навчати чогось, повчати, напучувати, напоумляти, а значить, настанова - вказівка, порада діяти певним чином, циркуляр, припис, інструкція, наказ, розпорядження. Установлювати - ставити щось певним чином, підготовляючи до використання; визначати, розпізнавати за певними ознаками. Це дієслово є твірним для терміна установка й відповідає його визначенню: установка - готовність суб'єкта, що виникає в період очікування певного об'єкта й забезпечує стійкий цілеспрямований характер перебігу діяльності щодо цього об'єкта. Це поняття введено до наукового обігу німецькими психологами, щоб позначити готовність діяти певним чином з урахуванням попереднього досвіду [8, 419]. А тому в реченні «Людина має певну світоглядно-ціннісну систему настанов» йдеться не про те, що особа має заготовлені рекомендації для інших і готова ними поділитися, а про те, що в особистості накопичено завдяки попередньому життєвому досвіду певні погляди, переконання, ідеали, цінності й вона готова ними керуватися в житті. Й у цьому разі доречно послуговуватися терміном «установка».

Потребує лінгвістичного осмислення закономірність застосування в науковому тексті слів «ряд» та «низка», які є варіантами перекладу російської лексеми «ряд». Сучасні тлумачні словники потрактовують їх таким чином: Низка — 1. Нанизані на нитку, мотузку, дротину однорідні предмети. 2. перен. Сукупність предметів, явищ і т. ін., розташованих послідовно один за одним. Ряд - 1. Сукупність однорідних предметів або

живих істот, розташованих одне поруч з одним, одне за одним, витягнутих в одну лінію. 5. Сукупність подій, явищ і т. ін., послідовних у часі.

Отже, низка - неживі предмети чи явища, що називаються послідовно. Ряд - живі істоти та неживі предмети, події, явища, що мисляться і як одночасні, і як послідовні. Перекладні словники різних періодів — 1927 р., 1995 р., 1999 р., 2001 р., 2006 р. - пропонують перекладати ряд як ряд, низка, серія, причому перший з аналізованих словників не подав жодного прикладу використання слова «ряд», послідовно міняючи його словами «багато» та «низка»: цілий ряд товаришей - чимало (багато) товаришів; в целом ряде учреждений - по багатьох установах; ряд вопросов - низка питань, на ряде примеров - низкою прикладів, з багатьох прикладів. Подальші словники рекомендують паралельне вживання одиниць, причому простежується щоконкретність, що в непрямих відмінках віддають перевагу слову «ряд». Скажімо, ряд/низка подій, ряд/низка питань, але у (цілому) ряді випадків, з ряду причин, протягом цілого ряду років [9, 10, 11, 12].

Святослав Караванський пропонує перекладати «ряд краж» як «ряд Крадіжок», «ряд лет» як «кілька років», «в ряде случаев» як «у багатьох випадках», тобто уникаючи й слова «ряд», і «слова» низка [13].

Перекладаючи активні дієприкметники теперішнього часу, не варто Шлишати дієприкметникову форму, а враховувати сучасні тенденції. По-перше, якщо дієприкметник позначає особу, то тепер він замінюється на Іменник із суфіксами -ач, -ець, -ник: командующий - командувач, Исполняющий обязанности - виконавець обов'язків отдыкающий - Відпочивальник; по-друге, якщо йдеться про ознаку, то можлива заміна 1) прикметником із суфіксом -альн(ий): определяющий - означальний, обучающий — навчальний, превращающий — перетворювальний, рививающий - розвивальний, б) віддієслівним прикметником із суфіксом —ч-: противоборствующий — протиборчий, в) прикметниками І й -лив-: угрожающий - загрозовий. По-третє, зміст можна передати, перефразувавши вираз: болеутоляющий - протибольовий, воздевающий

руки - з простертими вгору руками, возлагающий надежды на - з надіями на, восходящая звезда - нова зірка, растущие цены - щораз (чимраз, дедалі) вищі ціни.

Нині, коли активно розвиваються можливості машинного перекладу, науковці, особливо ж негуманітарного профілю, намагаються використати його можливості. Варто застерегти, що програмувальникам удається формалізувати різні рівні мови - морфемний, морфологічний, лексичний, синтаксичний, але формалізувати думку, стилістичні нюанси її відтворення не так просто. Аналізуючи та редагуючи машинну перекладну продукцію, ми виявляли помилки на різних рівнях : а) на морфемному: спасает человека - рятує людину, фиксирует внимание - фіксує увагу, б) на лексичному, якщо перекладає багатозначною одиницею й кожному із значень в українській мові відповідає інше слово: содержание учебника - утримання підручника, среднее образование - середнє утворення, выстроил личное понимание - вишикував власне розуміння, воспитатель стремится помочь — вихователь ринеться допомогти. Програма не чутлива до стилістичного навантаження одиниць і в терміносполучі замінює один компонент: социальная помощь - соціальна поміч (а не допомога); буквально відтворює одиниці: доставка продуктов на дом - доставка продуктів на будинок; не враховує законів милозвучності української мови: идеологическое содержание и принципы - ідеологічний зміст та принципи (варто було використати сполучник і); залишає неперекладеними ті одиниці, які в програму не закладені. У нашому випадку це фразеологізовані одиниці: предразводная семья, мальчик на побегушках, козел отпущения, для яких було обрано відповідники сім'я на грані розлучення; хлопчик на побігеньках або попіхач; козел відпущення або цап відбувало.

Ось чому вважаємо за потрібне застерегти молодих науковців і від надмірної довіри до можливостей машинного перекладу, і від механічного, буквалістського підходу до добору одиниці відповідника, інакше в науковій продукції можемо натрапити на помилки, яких припустилися автори навчального посібника «Основи перекладознавства»: «Перекладознавство є

філологічною наукою, яка входить у спільноту гуманітарних дисциплін» (с. 10); «Цей погляд на відносини між словами в мові називається синтагматичним» (с. 10); «Він повинен знаходити у своїй мові вирази, здатні відтворити розпал отрвстей, силу почуттів» (с. 39); «у практиці перекладу вже намацана «золота кредина» (с. 45); «Вони належать до однієї і тієї ж культури, у них загальна **Історія**, література, суспільний устрій, повсякденне життя» (с. 51).

Література

1. Український правопис. - К.: Наукова думка, 2008. - С. 21.
3. Ввссер С.П., Дудка І.О. та ін. Російсько-український словник наукової термінології. Біологія, хімія, медицина. - К.: Наукова думка, 1996. - С. 416.
- .1. Лісна О.О. Російсько-український військовий словник. - К., 1992. - С. 14.
4. Повий словник української мови у 4 - х томах. / Укладачі Василь Яременко, Оксана Сліпущко. - Т. 1. - С. 485.
- І. Радчук Віталій. Забобон неперекладності (Чи під силу мові Тараса переклад цитат ?) / В. Радчук. - С.
- В, Селігей Пилип. Що нам робити із запозиченнями ? / П. Селігей // Українська мова. - 2007. - № 3, 4. - С. 6.
7. **Андерш** Й.Ф., Воробйова С.А. та ін. Російсько-український словник наукової термінології. Суспільні науки. - К.: Наукова думка, 1994. - С. 535.
- і. Психологам. Словарь / Под общ. ред А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. - 2-е изд., испр. и доп. - М. : Политиздат, 1990. - С. 419.
8. Російсько-український словник ділової мови. Уложили Валер'ян Підмогильний, Євген Плужник. - 1927 рік.
10. Російсько-український словник-довідник «Порадник ділової людини» / наук. ред. Ніна Клименко. - К.: Основи, 1995. - С. 230.
11. Тараненко А., Брицьїн В. Русско-украинский словарь. Сфера делового общения. - К.: Основа, 1999. - С. 265.
12. Головащук С. І. Російсько-український словник сталих словосполучень. - К.: Наукова думка, 2001. - С. 495.

13. Святослав Караванський. Російсько-український словник складної лексики. - Львів, 2006. - С. 436.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ІДІЯ	О СЛОВОВЖИВАННЯ
НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
Орфографічні помилки	
Києво-печерська друкарня	Києво-Печерська друкарня
Писарєв	Писарев
Гнедіч	Гнедич
Коммунікант	Комунікант
Картина соціума	Картина соціуму
Агенство друку	Агентство друку
До періодичних видань належать бюлетні	До періодичних видань належать бюлетені
На Першому Міжнародному конгресі українців	На Першому міжнародному конгресі українців
Але, не зважаючи на це, слово позаяк існує в українській мові	Але, незважаючи на це, слово позаяк існує в українській мові
Націооб'єднуючий характер української мови	Націєоб'єднавчий характер української мови
Запозичення шляхом транскрибування	Транскрибування як спосіб запозичення
Граматичні	
Завідувач відділом Інституту мовознавства АН України	Завідувач відділу Інституту мовознавства АН України
Зміст терміну	Зміст терміна
Один з найдійовіших рушіїв	Один із найбільш дієвих рушіїв
Лексичні помилки	
Необхідна складова людської свідомості	Необхідний складник свідомості людини
Знання цих законів і складає світогляд	Знання цих законів і становить світогляд
Важливий фактор процесів державобудівництва	Важливий фактор процесів державотворення
Журнали знайомили із досягненнями наукової думки	Журнали ознайомлювали із досягненнями науки
Вона підняла питання державного суверенітету України	Вона порушила питання про державний суверенітет України
У такій ситуації тупиків	У такій ситуації безпорадності; потрапивши в глухий кут
Помітно змінюються критерії оцінки якості мови	Помітно змінюються критерії оцінювання якості мови

■ Прискорений розвиток мови	Інтенсивний розвиток мови
■ Призводить до диференціації	спричинює диференціацію
• Культуромовних дисциплін	культуромовних дисциплін
• Засвоєння літературних норм	Засвоєння літературних норм
Щ/слововжитку	слововживання
1 Автор вказує на багаточисленні помилки	Автор вказує на багаточисельні (численні) помилки
Ми можемо порівняти найбільш вживані помилки	Ми можемо порівняти найбільш частотні помилки
Дві різні епохи з відмінною Ідеологією	Дві епохи з різною (неоднаковою) ідеологією
Позитивним наслідком дискусії було те, що вона призвела	Позитивним наслідком дискусії було те, що вона сприяла (спонукала, спричинила)
В учнів спостерігається збудження інтересу до науки	В учнів виникає (проявляється) інтерес до науки
Засоби покращення мовної освіти	Засоби поліпшення мовної освіти
Вірна думка	Слушна, (правильна, правдива) думка
Грати роль у науці	Відігравати роль у науці
В царині української науки, зокрема мови	В царині української науки, зокрема в мовознавстві
Цікавою нам видається стаття	На особливу увагу заслуговує стаття
Є редактори, які не виправляють Помилки, а їх прибавляють	Є редактори, які не виправляють помилок, а їх додають
Причиною плутання близькоспорідненої російської мови 1 українською	Причиною сплутування мовних одиниць близькоспоріднених мов
Вирішити його дальшу долю	Вирішити його подальшу долю
Виразові можливості мови безмежні	Виразальні можливості мови безмежні
Автор показує різні значення слова	Автор аналізує (демонструє, виявляє) різні значення слова
Аналізуючи мовотворчість Досліджуваного митця	Аналізуючи мовотворчість митця, доробок якого досліджуємо
Нав'язування суспільству в якості цінностей чужорідних ідеалів	Нав'язування суспільству в ролі цінностей ідеалів інших національних спільнот
Опис загальної мовної ситуації у даному суспільству	Загальний опис мовної ситуації у цьому (певному) суспільстві
Стилістичні	
Для захисту ідентичності етнічної спільноти створюється мова	Захисту ідентичності етнічної спільноти сприяє мова

На сторінках газети читачі ознайомлюються із пробами пера молодих талановитих літераторів	Читачі ознайомлюються із першими творами молодих талановитих літераторів, опублікованими на шпальтах газети
Головний же редактор намагався бути в тіні, не демонстрував свій унікальний організаторський дар	Головний же редактор поведився толерантно, демократично, не демонстрував свого унікального організаторського дару
Повернути газету обличчям до викликів сьогодення	Публікувати в газеті актуальну (злободенну) для сучасного читача інформацію
На той час єдиним стилем, де українська мова функціонувала на повну, був художній стиль	У той період лише художній стиль української мови активно розвивався
Проте збірник «Культура слова» йде в ногу з часом, а тому висвітлює сьогочасні проблеми та способи їх подолання	Автори збірника «Культура слова» намагаються відстежувати і досліджувати сучасні проблеми та надавати рекомендації для подолання їх
Вони в праві називатися культурними осередками	Вони мають право (усі підстави) називатися культурними осередками
Автори статей зупинилися на змістовному наповненні книг	Автори статей приділяли увагу змістові книг
Учений поставив питання про необхідність кооперування вчителів мови з учителями з інших дисциплін	Учений порушив питання про необхідність кооперування учителів мови та інших дисциплін
Учні були ознайомлені з типами тих помилок, які характерні для усного і писемного мовлення	Учнів було ознайомлено з типами помилок, які найчастіше трапляються в усному і писемному мовленні
Мова наших перекладів стала у значній мірі українською літературною мовою	Мовні засоби наших перекладів значною мірою прислужилися (посприяли) збагаченню української літературної мови
Відомо, що, закінчуючи школу, учні здобувають освіту	Відомо, що, навчаючись у школі, учні здобувають освіту; закінчивши навчання в школі, отримують атестат про середню освіту
Міністерство освіти, стурбоване володінням української мови опубліковує	Міністерство освіти, стурбоване рівнем володіння українською мовою, публікує
Лінгвістична рубрика давала відповіді на найбільш суперечливі мовні проблеми	У лінгвістичній рубриці фахівці відповідали на запитання, які стосувалися мовних проблем

ТИПИ СИНТАКСИЧНИХ ПОМИЛОК У НАУКОВОМУ ТЕКСТІ

Науковий текст має на меті висловити думки, судження, наукові положення, визначення, закони і таке інше у вигляді точних формулювань, передати у логічній послідовності складні системи понять, розкрити логічні тагмовідношення між ними та їх частинами, визначити їх функціональне призначення. Усе це відображається у вигляді завершених, оформлених за псиними граматичними правилами речень, які і складають наукове повідомлення.

Синтаксис сам по собі не має чіткого призначення яскраво виражених стилістичних ознак. Синтаксична конструкція набуває стилістичного «ійчення у певному контексті. Проте є окремі обмеження або переваги щодо вживання тієї чи тієї синтаксичної конструкції у тому чи іншому стилі мовлення.

Синтаксична будова наукового тексту зумовлена «суворою логічною Послідовністю викладу, тенденцією до вичерпного обґрунтування, Мотивування, визначення різних важливих підстав, обставин, мети» тощо [1, 132]. Тому найтиповішими синтаксичними конструкціями наукового ПТІлю мовлення є складі й ускладнені речення, з багатьма синтаксично Поширеними однорідними, відокремленими членами, з розповідним інтонаційним оформленням. Для визначення логічних зв'язків і відношень МІЖ частинами таких висловлювань широко вживаються складні сполучники, |К«от: *і огляду на те, що; як свідчить аналіз, через те що* та інші. Вживають йкож вставні слова, звороти, уточнюючі члени речення.

До основних синтаксичних ознак наукового тексту належать «стійкі црмінологічні словосполучення, цитати, посилення, безособовість та В»ісуб'єктність синтаксису, послідовне членування на розділи, параграфи,

пункти, підпункти, речення складної, але правильної будови, часто ускладнені зворотами, нанизуванням іменних форм» [2, 284].

Проте, оформляючи тексти курсових, кваліфікаційних чи дипломних наукових робіт, студенти припускаються стилістичних неточностей саме в оформленні синтаксичних конструкцій. Найтиповішими серед синтаксичних помилок є порушення логіки викладу матеріалу, неправильне вживання зворотів, уточнюючих чи однорідних членів речення, неправильна побудова складних речень. Можна виділити такі типові порушення синтаксичної будови наукового тексту.

1. Стилістична невідповідність синтаксичної конструкції науковому мовленню:

- вживання недоречних вставних конструкцій, наприклад: Практика дозволяє «вмикати творчість», якою, хвала Богу, ми не обділені - правильно: Практика дає можливість проявити свої творчі здібності, якими кожен з нас володіє;

- недоречне вживання фразеологічних зворотів, наприклад: Людина завжди відіграла і відіграє першу скрипку будь-якої проблеми, а зокрема, зміни клімату - правильно: Людина є першопричиною кліматичних змін;

- вживання дієприслівникових зворотів та підрядних означальних частин складного речення художнього стилю, слів з неповною ознакою, наприклад: Збірний образ видання для геймерів має приблизно такий вигляд - це товстий глянцевий кольоровий журнал, що так і проситься до рук покупця. зваблюючи того своїм зовнішнім виглядом - правильно: Видання для геймерів має бути об'ємним глянцевим журналом, щоб яскравим виглядом привертати увагу потенційного покупця.

2. Порушення логічності викладу матеріалу, наприклад: Вступ.

Процеси, що відбувалися в Україні в 20-30 роках, дещо нагадують нам і сьогоднішній день, коли українська мова на державному й побутовому рівнях впроваджується повільно, а мині мазали живі-живісінькі й зараз дивляться на світ нігілістичними «гарячими, натхненними очима».

Головним персонажем комедії «Мартин Боруля» драматург обрав не Яройдисвіта, не жмикruta, не шахрая типу Михайла Окуня чи Цоколя, а таку ЛЮДИНУ із заможної верхівки села, яка не позбавлена окремих рис гуманності, яка й до бідноти ставиться без зневаги ... (у тексті відсутній ії'и нж між першим і другим абзацом, причому у другому навіть не подано нр) шища драматурга, твір якого згадується вперше);

пбо Розділ III. Розвиток традицій Мольєра в українській літературі.

Цей цикл було надруковано в №1-5 за 1923 рік щомісячника «Наша школа». Але в статтях М. Куліша «Школа за часів революції» та ін., що гкмнлися друком у газеті «Юний селянин» пізніше, протягом листопада-грудня 1923 р., відчутні заідеологізованість, наскрізне словослів'я на адресу Пвртїї... (відсутній зв'язок першого абзацу розділу з його назвою і темою рдботи);

вбо Розвиток будь-якої культури найпершим і найбільшим її Досягненням є народження писемності, всюди - на будь-якому континенті, у будь-якій країні, - першим способом обміну й збереження знань та досвіду Людей був малюнок. Так і було в Єгипті...(у реченні необгрунтовано Поєднується поняття культури, писемності і малюнку, що був першим Вспособом письма) - рекомендуємо: Найбільшим досягненням культури ЙШдетва є винайдення письма, першим зразком якого був малюнок.

3. Порушення узгодженості частин речення, наприклад:

Проведення аналогій між тим, як пересувався автобус та лідер на Шляху до мети — рекомендуємо: Можна провести аналогії між тим, як Пересувався містом агітаційний автобус і результатами виборів лідера; або ПІЙІІІС на автобусі, що був каналом реклами, який поширювали в межах і рекомендуємо: Напис на автобусі слугував рекламою для певних політичних сил.

4. Неправильне вживання однорідних членів речень, зворотів, Наприклад:

Імена, які були дані батьками, які були захоплені інтернаціоналізмом, або Використовує у якості коду літери, можна фіксувати слова на різних мовах, отже, використовуючи різні коди - рекомендуємо: Літери є окремими мовними кодами, за допомогою яких можна фіксувати інформацію.

5. Недоречні повтори слів (багатослів'я), наприклад: *захист право на захист своїх авторських прав є конституційним правом*, тобто Конституція гарантує дієвість законів України, що стосуються *авторських прав* - правильно Конституція гарантує захист авторських прав громадян України; або Потім дослідники *знайшли*, що можливо вони були і знайомі, бо було *знайдено повідомлення* Лесі (Українки), яка *повідомляла* своїй сестрі, що Софія (Русова) запропонувала написати щось на тему народних казок - правильно: Леся Українка у листі до своєї сестри повідомляла, що Софія Русова запропонувала їй написати казку, тому дослідники роблять висновок, що вони могли бути знайомі.

6. Неправильне вживання сполучників, часток, наприклад: на уроках методики мови учням потрібно детально пояснити і розкрити значення мови, *для того аби* сформувати у них позитивне враження - правильно: Учням на уроках мови потрібно детально пояснити значення мови, щоб вони зрозуміли її важливість; або Слово, як одна з основних одиниць людської мови, також має дві форми існування - усну та писемну - оскільки відсутнє порівняння з чимось, тому вживання порівняльної частки *також* недоречне; або Це особливо важливо, позаяк запозичення чужих ідей, концепцій і висновків без посилань на автора першоджерела вважається плагіатом... - замість сполучника художнього стилю *позаяк* варто вживати сполучник книжної мови *оскільки*.

7. Порушення синтаксичної будови речення, відокремлення підрядної частини від головної, наприклад: У цій статті чітко визначені основні поняття: слів-синонімів, слів-антонімів, багатозначних і однозначних слів. *З'ясовано їхнє значення*; або У цій статті розповідається про значення слова в українській мові, що означає певне слово, наприклад: що означає слово

НІНКІ, компанія і кампанія, говорити, балакати. *Як ці слова вживаються у Шві, де їх можна використати. У яких відмінках і формах вживаються Мпви. Також: пояснено значення слів, що вони означають*; або Актуальність ІНІІ - ця тема є актуальною, *адже* уміння користуватися словником є Ііжливим не тільки для учнів, а й для кожної людини. *Тому що він має §№(іто корисної і пізнавальної інформації* - таке роз'єднання частин ІІДоречно членує текст на окремі прості речення, які складають єдине Івнодільне ціле, порушується зв'язність висловлювання, пояснення певних Понять, що є неприпустимим для наукового тексту.

8. Недоречне нагромадження підрядних конструкцій, наприклад: Порушена в статті проблема є дуже актуальною для вчителя-словесника, йомільки він увесь час говорить і йому слід слідувати за своїм мовленням Дді того, щоб його розуміли учні - рекомендуємо: Порушена у статті проблема є актуальною, оскільки розглядає основні питання культури Мовлення вчителя-словесника.

9. Відсутність зв'язності викладу матеріалу, наприклад: Писемність є інсобом для текстового способу. Вона з'являється тоді, коли виникає потреба Передавати інформацію через час і простір. Писемність виникла у 8 тисячолітті до н.е. Писемність слугувала для передачі соціального досвіду Нащадкам, але життєве сприйняття слідуочого покоління змінюється і утруднює прочитання - такі тексти є результатом невміння студентів Групувати окремі факти у логічне повідомлення, зв'язане єдиною метою висловлювання.

Такі порушення синтаксичної будови тексту, а також вживання Конструкцій, які є нетиповими для наукового стилю мовлення свідчать про незнання студентами основних стилістичних законів слововживання, а також невміння ними користуватися мовними засобами. Однією з причин цього ■вища вбачаю у нерозвиненості логічного мислення, що проявляється у невмінні висловити свої думки зв'язно, зрозуміло, без зайвого нагромадження слів і синтаксичних конструкцій, які утруднюють

сприймання висловлювання. Також причиною можуть бути і неглибокі знання із синтаксису української мови, морфології та лексикології, оскільки правильний добір слів, їх узгодження у вигляді зв'язного речення неможливий без теоретичних знань про мову. І, звичайно, суттєвою причиною є відсутність мовленнєвої стилістичної практики, тому що студенти мало висловлюють свої думки, мало читають книг різного призначення, мало спілкуються, а саме такі мовленнєві вправи дають можливість розвивати комунікативні здібності людини.

Література

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови / Н. Д. Бабич. - Львів. : Світ, 2003. - 432 с.
2. Мацько Л. І. та ін. Стилiстика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. - К. : Вища школа, 2003.-462 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ (на матеріалі

курсoвих робіт з документології)

Неправильно	Рекомендуємо
Під цим розуміється	Маємо на увазі
Маса наукових праць	Багато наукових праць
Слідуюче покоління	Наступне покоління
Відносини між учнем і вчителем	Стосунки між учнем і вчителем
Має стосунок	Стосується
Приймають за основу	Беруть за основу
На мові оригіналу	Мовою оригіналу
Задача опису	Завдання опису
Основоположною дією референта в складанні реферату є читання, позаяк доводиться по кілька разів читати і перечитувати первинний документ	Основною дією референта у складанні реферату є читання, оскільки доводиться кілька разів читати і перечитувати первинний документ
Даний текст	Цей текст
У даній темі	У цій темі / у цьому дослідженні
При даному підході	Такий підхід

На даному етапі розвитку	На сучасному етапі розвитку
Зміряти в одиницях	Виміряти в одиницях
Дослідити сучасний стан питання	Ознайомитись із сучасними поглядами на питання
Існуючі в даний час системи підготовки	Системи, що використовують у наш час; сучасні системи
Вельми відповідальний момент	Дуже, надзвичайно відповідальний момент
Встає питання	Постає, виникає, є питання
По ній є достатня кількість літератури	Є достатньо наукової літератури з цього питання.
Нерідкі випадки їх втрати	Трапляються їх втрати, є випадки їх втрати
Все більше число організацій переходить.	Все більше організацій переходить
Поступають у фірму документи	Надходять до фірми документи
Накопичувачі, здійснюючих копіювання даних...	Накопичувачі, що здійснюють копіювання даних...
Потреба передачі інформації через час і простір	Потреба передавання інформації у часі та просторі
На сьогоднішній день особливо актуальною стає проблема	Сьогодні особливо актуальною є проблема
Можна взяти у користування	Можна використати
Документи, які здаються на зберігання	Документи, що надходять, направляються на зберігання
Поки не трапиться втрата документів	Поки документ не втрачено
За аналогією з паперовим документом	За аналогією до паперового документа
Спеціалізована дільниця сканування	Відділ сканування
Звітів, що одержуються під час роботи	Звіти, що є результатом роботи
Мають рівне значення	Мають однакове значення, рівнозначні
Включають не просто додатки	Мають додатки
Значення зійдуться	Значення будуть збігатися
Збільшення числа конфліктних Ситуацій	Збільшення конфліктних ситуацій
Забезпечують, на приналежним їм або орендованих ними програмно-технічних засобах, формування електронних документів	Забезпечують на власних або орендованих програмно-технічних засобах формування електронних документів
Необхідна тверда правова регламентація	Необхідна чітка правова регламентація

Віднесення документа до деякої правової категорії	Віднесення документа до певної, окремої правової категорії
У число цілей Закон включає забезпечення	До цілей Закон відносить забезпечення
Пошуку документа як по атрибутах, так і по змісту	Пошуку документа за атрибутами і змістом
Реалізовані ще більш могутні можливості	Реалізовані ще більш потужні можливості
Створенням в підприємстві	Створенням на підприємстві

О. М. Красовська

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОГО ТЕКСТУ НА ЗАНЯТТЯХ З ДИСЦИПЛІНИ «ПРАКТИЧНА СТИЛІСТИКА»

Вивчення наукового стилю є одним із головних завдань на заняттях зі стилістики та практичної стилістики, оскільки вміння правильно добирати лексичні, фразеологічні та синтаксичні одиниці дають можливість правильно будувати науковий текст.

Історія розвитку українського наукового стилю засвідчує той факт, що практично не існує української термінології. Значна кількість термінів та ітермінологічних сполук запозичена з інших мов: латинської, грецької, рідше Англійської, французької (сентенція, аналіз, теза, гіпотеза, синтез, індукція, методологія, пропаганда, раціональний, симетричний, аспект, Принцип тощо).

Лінгвістичні розвідки щодо українського наукового стилю (Л. І. Мацько, П. С. Дудик, О. Д. Пономарів та ін.) свідчать про те, що ним НКІЙНО почали послуговуватися у кінці ХХ століття, після проголошення МЯіалежності України. Значної уваги цьому стилю почали приділяти Представники різних галузей знань і, як наслідок, постала проблема ?Мврнення української термінології. Уперше спроба вироблення спеціальної термінології українською мовою була зроблена ще у 1921 році, коли при Академії наук України було організовано Інститут української мови. Режим, ІІІІЙ існував у той час, не дав можливості продовжити діяльність у іідповідному напрямку, хоча термінологічні комісії Інституту мовознавства ІМі О. О. Потебні намагалися інтенсивно працювати. Тому на сучасному етапі рочнитку стилістики актуальною є проблема лінгвістичного аналізу Наукового тексту та виокремлення складових на лексичному, фразеологічному, граматичному та синтаксичному рівнях. Метою таких Занять є: навчити студентів правильно добирати потрібний варіант тієї чи Іншої лексеми; уміти оперувати загальнонауковою та вузькоспеціалізованою

термінологією; навчити добирати правильні синтаксичні конструкції, підготувати студентів до написання наукових робіт (курскових, кваліфікаційних, дипломних, магістерських).

На заняттях з практичної стилістики під час лінгвістичного аналізу наукового тексту студенти виконують такі завдання:

- з'ясувати роль і призначення наукового тексту;
- проаналізувати лексичні одиниці наукового стилю;
- виокремити різні шари лексики, що репрезентують науковий стиль;
- проаналізувати наукову фразеологію;
- виокремити словотворчі засоби наукового мовлення;
- з'ясувати функції синтаксису наукового стилю.

Реалізація запропонованих завдань дає можливість досягти високого рівня грамотності студентів та умінь оперувати науковою термінологією.

Під час занять значна увага приділяється аналізу наукових текстів різних підстилів: власне наукового, науково-популярного та науково-навчального з метою виокремлення специфічних рис та підготовки студентів до написання наукових статей. Для аналізу пропонуємо тексти із навчальних посібників, довідників, енциклопедій, підручників. Наприклад: зробіть стилістичний аналіз тексту.

Державна мова — закріплена традицією або законодавством мова, уживання якої обоє 'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, у сферах зв'язку та інформатики. Термін з'явився у часи виникнення національних держав. В однопонаціональних країнах конституцією (законодавством) статус державної, як правило, закріплюється за мовою більшості населення (Українська мова. Енциклопедія).

Найбільш вагомими є завдання на редагування наукових текстів. Студенти повинні уміти дібрати правильні конструкції, лексеми, що

Мріктерні для наукових текстів, виокремити найтипівіші помилки, що ^Шляються у науковому стилі.

Серед таких помилок варті уваги:

- 1, Використання зворотніх форм на противагу безособовим {розповідається, демонструється, повідомляється, а повинно бути повідомлено, подано, потрактовано, продемонстровано тощо).
 - 2, Значна кількість калькованих конструкцій (як в цьому дослідженні, так і в іншому; як у науковій літературі, так і в іншій — ■икористовується сполучник не лише, а й в українських варіантах).
 1. Порушення норм сполучуваності слів (цього питанню приділяється ш'лике значення, а потрібно велика увага). 4, Явище мовної надмірності (Варто розрізняти різні підходи до цієї проблеми. Правильний варіант: Варто виокремити різні підходи...). 1, Розрізнення слів-паронімів (дослідницька діяльність чи дослідна діяльність).
 - Б, Неправильне використання прийменника по (спеціаліст по мікробіології - у галузі мікробіології; по єдиній формі - за єдиною формою) та інших прийменників (возводити у ступінь — підносити до ступеня; у сутності — по суті).
 - і 7, Граматична невідповідність між узагальнювальним словом (словосполученням) і членами однорідного ряду (Третій параграф посібника присвячено різним видам юридичної відповідальності: дисциплінарна, матеріальна, цивільно-правова, адміністративна, кримінальна тощо. Правильний варіант: Третій параграф посібника аналізує юридичну відповідальність: дисциплінарну, матеріальну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну тощо).
- Значна кількість помилок у науковому тексті засвідчує той факт, що Проблема лінгвістичного аналізу тексту, зокрема наукового, досить актуальна і Потребує подальшого опрацювання не лише зі студентами філологами, але й студентами інших спеціальностей з метою досягнення наукової грамотності.

Література

1. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови // Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько : підручник. - К. Вища школа, 2003. - 462 с.
2. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови // О. Д. Пономарів : підручник. - Тернопіль : Навчальна книга - Богдан, 2000. - 248 с.
3. Дудик П. С. Стилїстика української мови // П. С. Дудик : підручник. - К. Видавництво «Академія», 2005.
4. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення // К. Я. Климова : Навчальний посібник, 2007. - 240 с.

Неправильно	Правильно
Слідуюче питання	Наступне питання
В даному випадку	У цьому випадку
Діюче законодавство	Чинне законодавство
Займати посаду	Обіймати посаду
Найбільш простіший спосіб	Найбільш простий спосіб
Діючі програми	Чинні програми
.. як для розвитку логічного мислення, так і для засвоєння багатьох орфографічних правил...	.. не лише для розвитку логічного мислення, а і для засвоєння багатьох орфографічних правил...
Поверхові знання	Поверхневі знання
У подібному випадку	У такому разі
Першочергова задача	Першочергове завдання
У другий раз	Іншим разом
Текст має бути лаконічним та стислим	Текст має бути лаконічним
І так далі	І так і так
Ні під яким виглядом	В жодному випадку
Подібним чином	Таким чином
Триетапний конкурс	Трьохетапний конкурс
Завідуючий кафедрою	Завідувач кафедри
Підприємство являється юридичною особою	Підприємство - юридична особа
По закінченню терміну	Після закінчення терміну
При умові	За умови
Договір вступає в силу	Договір набирає чинності

формулюються визначення Відносять префіксально- постфіксальне творення дієслів... Не завжди рівнозначні семантикою	Сформульовано визначення Зараховують префіксально- постфіксальне творення дієслів... Не завжди рівнозначні за семантикою
"Підняти проблему Допускаю, що То тієї причини, що Під кінець Так далі Удин і той же Р відношенню до	Порушувати проблему Припускаю, що З тієї причини, що Наприкінці, насамкінець То що Той самий Щодо, стосовно чого Ставити питання
мадянський кодекс цього відносять (^спільна думка Чинити Об'єкту питання знань	Цивільний кодекс До цього зараховують Громадська думка Обсяг (обшир) знань Галузь (сфера) науки
Область науки Ірматити місце ^Являється Підбирати приклади Істотічаються помилки Спостерігається ситуація Цментар відносно цього	Посідати місце Добирати приклади Трапляються помилки Фіксують ситуацію Коментар стосовно Моя думка, погляд
Ів» точка зору іультати співпадають Відносять іодиться до того, що Пі Грунтя такого складають Дослідження	Результати збігаються Зараховують Полягає в тому, що Підгрунтя такого аналізу становлять дослідження

ОСОБЛИВОСТІ ПОМИЛОК У ЗОВНІШНЬОМУ ОФОРМЛЕННІ ТЕКСТІВ НАУКОВОГО СТИЛЮ

Науковий текст вирізняється особливою структурою, використанням понятійного апарату конкретної галузі науки, а серед головних призначень наукового стилю є повідомлення про результати наукових досліджень, систематизування інформації, класифікація понять тощо.

З метою досягнення певних узагальнень, чіткості, лаконічності в твердженнях мовці послуговуються символами, схемами, таблицями, зносками, які, до речі, Л. Мацько виокремлює серед головних мовних засобів наукового стилю [4, с. 284]. Вищеназвані засоби умовно назвемо графічними, оскільки в лінгвістиці української мови поки що не виокремлено виду помилок, яких припускаються автори наукових робіт, хоч і занесено графічні зображення до мовних засобів.

Якщо говорити про студентські наукові роботи, то стає прикро, коли деякі викладачі не звертають увагу на огріхи в побудові зображень наукових текстів, використанні символів. При цьому не заперечуємо, що сильними позиціями наукової роботи, звісно, є так звані текстові елементи: назва, рубрикація (зміст), перший рядок і останній абзац, які не тільки закладають інтригу творчого пізнання, а й стають концептуальною основою роботи, стрижнем, що підтримує все дослідницьке навантаження. Але недбале виконання графічних зображень, некоректне використання символів може звести нанівець роботу автора, викликати не зовсім приємне враження.

У процесі аналізу студентських курсових, дипломних робіт констатовано, що в переважній більшості автори не дотримуються загальних вимог щодо оформлення текстів наукового стилю та виділено основні типи помилок у графічних зображеннях наукових досліджень студентів Навчально-наукового інституту української філології та соціальних комунікацій.

1. *Некоректне використання символів.* Тлумачний словник української Мови подає визначення лексеми «символ» - це умовне позначення поняття, ■вища. Тобто, символами називаємо *апостроф*, оскільки означає роздільну •имову; *маркування списку* (не дотримується дистанція між окремими Позиціями, тип маркування); *дужки фонетичної та фонематичної транскрипцій*; *дужки в посиланнях на першоджерело* (використовуються квадратні дужки, при цьому першою зазначається цифра, за номером якої розміщено згадане джерело в загальному списку літератури, а друга — сторінка, 1 якої взято цитату). Якщо цитату взято повністю як пряму мову автора, то квадратні лапки закриваються після квадратних дужок посилання. У випадку, Якщо автор хоче щось у цитаті виділити, скажімо, курсивом, великими Літерами, підкресленням, то текст застереження друкується в круглих дужках. Якщо ситуація за логікою вимагає в кінці висловлювання подвійних дужок, То слід вживати лише їх одну пару; *абзаци* (мається на увазі відстань першого слова в абзаці від лівого поля). Окремо слід звернути увагу на розрізнення *defica* й *ture*, оскільки вважаємо, що ці знаки в контексті Питання, яке розглядається, є не пунктуаційними, а графічними знаками-символами, а їх розмежування студенти досить часто ігнорують, що є Неприпустимим явищем.

2. *Некоректне зображення схем.* Схема - це спрощене зображення в Шгальних рисах системи, будови, взаєморозташування, зв'язку частин чого- (.Небудь. У наукових текстах вміщені фотографії, креслення, схеми, графіки, Мрти прийнято називати ілюстраціями та позначати словом «Рис», причому **, Назви ілюстрацій завжди записуються знизу самого зображення.

Переходи від однієї позиції до іншої можуть зображуватись за ж Допомогою стрілок, ліній та накладанням елементів чи їх дотиком. У і,Щукових роботах студентів досить часто невиправдано використовуються

Поєднання стрілок та ліній, накладання елементів та їх дотик зі стрілками або Лініями; недотримання чітких меж між об'єктом схеми та стрілкою чи лінією, ■симетрія в розташуванні.

розділу). Потім у тому ж рядку записують заголовок підрозділу. В окремих випадках у дипломних і магістерських роботах підрозділи поділяють на пункти, які нумерують у межах кожного підрозділу. Наприклад: 1.3.2. (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку записують заголовок пункту з великої літери.

Часто виникають труднощі у випадку оформлення перерахувань. Для наочності елементи перерахування зазвичай 1) нумерують, б) літерують (як у цьому випадку) або виділяють графічно за допомогою символів (Формат - Список _ Маркований). Розрізняють внутрішньоабзацні перерахування та перерахування з елементами-абзацами, які розгорнуті до одного або кількох речень. Елементи внутрішньоабзацних перерахувань позначають малою українською буквою або арабською цифрою з круглою дужкою. Перед перерахуванням після узагальнювального слова, якщо воно є, ставлять двокрапку. Елементи перерахування пишуть з малої літери. Між елементами ставлять кому або крапку з комою, залежно від ступеня логічного зв'язку між ними й складності їх синтаксичної побудови. Слід пам'ятати, якщо елементи перерахування складаються з одного-двох слів, то їх краще записувати в рядок, щоб не порушувати щільність наповнення тексту на сторінці.

У роботах обов'язково необхідно подавати посилання на літературу, використану в ході написання дослідження. Такі посилання дають змогу відшукати джерела й перевірити достовірність відомостей про цитування праць. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок з джерела, на яке подано посилання в роботі. Якщо в тексті автор хоче надати особливого значення деяким словам, фразам, то вони виділяються курсивом, а поряд в дужках автор зазначає, що виділення є авторським (виділення наше - І. а«а) Ш. (иьтук)). Коли цитата «вплітається» в канву тексту, то записується з малої літери й лапки закриваються безпосередньо після вказівки на цитування. Розглянемо такий приклад зі студентської наукової роботи. Мова належить до

унікальних явищ життя людини і суспільства та обслуговує людину й суспільство; це форма її буття. Українська мова «є одним з вирішальних чинників *національної самобутності* (виділення наше - І. Ш.) українського народу [1, с. 3]». Звернемо увагу, що лапки повинні мати такий вигляд (« »), оскільки саме¹ цей знак є графічним друкованим відображенням, тоді як такі лапки (" ") є виявом писаного їх варіанту.

Якщо в тексті наукової роботи вказуються автори праць, що були проаналізовані в ході написання дослідження, то обов'язково в квадратних дужках подається порядковий номер автора в списку використаних джерел, що додасть дослідженню ще більшої науковості та впевненості в її самостійності. Наприклад, ... спілкування відносять до базових категорій психологічної науки. Одними з перших цю проблему досліджували В. Бехтерев [1], О. Леонтьєв [2], Б. Ломов [3], Л. Коломийський [4], Причому, якщо в тексті дослідження ініціалізація використовується з двома літерами, то її слід зберігати у всьому тексті, що стосується й одинарної ініціалізації.

Кожна цитата, приклад, цифровий матеріал мають супроводжуватися точним описом джерела з позначенням сторінок, на яких опубліковано цей матеріал. Застосування так званих «розлапкованих» цитат, коли думки іншого автора видаються за особисті, розглядається як грубе порушення ^ літературної та наукової етики, кваліфікується як плагіат.

Неприпустимим є вживання подвійної та одинарної ініціалізації одночасно (наприклад, коли вживати *Л. І. Мацько* та *Л. Мацько* в одній роботі). Для того, щоб запобігти розриванню літери ініціалізації та прізвища, нумерації та власне нумерованого матеріалу тощо, необхідно застосовувати нерозривний символ, який досягається одночасним натисненням двох клавіш 8пій + Сігі + пробіл.

Слід зауважити, коли подається перелік явищ, фактів, предметів, гіпотез, який є неповним та його можна продовжувати, то використовується

слово тощо; коли йдеться про перелік осіб, які займались конкретним питанням, то слід використовувати та ін., але в жодному випадку не навпаки. Звернемо увагу на використання символів, пунктуаційних знаків у ході оформлення роботи. Зокрема, слід розрізняти апостроф (') і символ м'якості приголосних у фонетичній транскрипції ('). Окремо варто звернути увагу на вживання дефіса (-) й тире (-), сплутування яких є неприпустимим у тексті наукової роботи. Знак тире (-) ставиться одночасним натисненням клавіші Оті та - (у правому верхньому кутку клавіатури).

У тексті роботи бажано використовувати лише стандартні й загальноживані скорочення, наприклад, при посиланнях: див. - дивися; стор. - сторінка; рис. - рисунок тощо. Усі нестандартні скорочення обов'язково розшифровуються, але за умови, коли скорочення стосується ключової дефініції дослідження, то його слід розшифрувати після першого згадування та винести в ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, який подається на окремому аркуші після ЗМІСТУ.

Студентські наукові роботи повинні мати палітурки. Курсові роботи допускається опрацювати в м'якій оправі (з'єднання спіраллю, термопалітурки тощо). Бакалаврські, дипломні та магістерські дипломні роботи подаються тільки в твердій палітурці.

2. Рубрикація наукової роботи

Текст наукової роботи поділяють на логічно ро імежовані, взаємно (ієрархічно) підпорядковані частини, кожна з яких отримує няіву (рубрику) що відображає зміст частини. Рубрики створюють ієрархічну систему Використовуючи класичну рубрикацію, студент мусить пам'ятати, що найвищими рівнями цієї системи є вступ, назви розділів, нисновки, список використаних джерел, додатки. У межах розділів можуть виділятися підрозділи, в межах підрозділів - підпункти, але це стосується дипломних робіт. Наведемо приклад класичної рубрикації студентської наукової роботи

ЗМІСТ	
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАЗВА РОЗДІЛУ	
1.1. Назва підрозділу.....	9
1.1.1. Назва підпункту.....	12
1.1.2. Назва підпункту.....	25
1.2. Назва підрозділу.....	34
1.2.1. Назва підпункту	35
1.2.2. Назва підпункту.....	46
РОЗДІЛ 2. НАЗВА РОЗДІЛУ	
2.1. Назва підрозділу	56
2.1.1 Назва підпункту.....	64
2.2.2. Назва підпункту.....	70
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ.....	85

Назви рубрик та їхня послідовність, відповідність зазначеній сторінці повинні абсолютно збігатись із назвами рубрик, зазначеними в тексті роботи. У назвах рубрик слів не переносять, крапок у кінці не ставлять.

3. Вимоги до оформлення ілюстративного матеріалу й таблиць

Ілюстрації (схеми, графіки, карти, фотографії) і таблиці необхідно подавати в роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, які розміщені на окремих сторінках роботи, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок розміри яких більше формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування в тексті або у додатках.

Під час захисту наукової роботи студент може використовувати ілюстративний матеріал (таблиці, схеми, графіки, діаграми, карти та фотознімки). Фотознімки розміром меншим за формат А4 необхідно наклеїти на аркуші білого паперу (формат А4). Ілюстративний матеріал повинен мати назву, яку записують після номера ілюстрації, за потреби його доповнюють пояснювальними даними (текст під рисунком). У текстовій частині роботи

таблиці та ілюстрації розміщують відразу після посилання на них або їм наступній сторінці. Їх позначають словом Рис. і нумерують послідовно у межах розділу (це не стосується ілюстрацій, поданих у додатках). Номер рисунка складається з номера розділу та порядкового номера (у межах розділу). Наприклад, Рис. 1.3. (тобто третій рисунок першого розділу).

Цифровий матеріал часто подають у таблицях, в яких інформація групується в рядки і графи, відокремлені одна від одної вертикальними та горизонтальними лініями. Як правило, таблиця складається з таких елементів: порядкового номера і тематичного заголовка, боковика, заголовків вертикальних граф, горизонтальних рядків і вертикальних граф. Всі назви в таблиці мають бути розміщені симетрично до іраф, не слід зловживати різними шрифтами та їх розмірами.

Студентові варто пам'ятати, що неохайно зроблена таблиця зводить нанівець виконану роботу, складає враження неохайної, невідповідальної людини, яка не дбає про чіткість викладу матеріалу.

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують зверху і друкують симетрично до тексту. Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) у межах розділу.

Боковик
(заголовки рядків)

Назва таблиці

Табл. 1.1.

№ п/п	Заголовки граф <i>кують з 58 шкої літери)</i> підзаголовки <i>(друкують з малої літери, якщо вони складають одне речення із заголовком, якщо вони самостійні - тоді з великої,</i>			

Графи (колонки)

До ілюстративних матеріалів у науковій роботі студента належать вми, діаграми, малюнки, фотографії, основна технічна вимога до яких ІНШІ я гає у використанні рівномірно чорного й контрастного кольорів ліній (іідтінки темного). Ілюстрація розміщується в межах полів стандартного Кркуша тексту. Написи на малюнках мають бути лаконічними й розшифрованими в підписі до них.

Малюнки розміщують в основному тексті (відразу після першої згадки ібо на наступній сторінці) або в додатках (якщо їх більше 5). Незалежно від Типу ілюстрації їх прийнято називати рисунками (скорочено Рис).

Кожний рисунок обов'язково підписують. Підпис має вигляд Стандартного абзацу під зображеннями на тій самій сторінці. Наприклад:

Мовна особистість
Знає засоби мови, одиниці й категорії усіх її рівнів, правил, за якими будуються й трансформуються мовні конструкції

Комунікативна особистість
Уміє ефективно спілкуватися в різноманітних життєвих ситуаціях у ролі адресата й

Мовленнєва особистість
Особистість, спроможна розуміти та сприймати, продукувати висловлювання різних типів і жанрів

Рис. 1.3.1. Взаємозв'язок понять «мовна особистість», «мовленнєва особистість», «комунікативна особистість» філолога

Звісно, що наведений перелік типових помилок у графічних зображеннях текстів наукових робіт студентів далеко не повний, але Вважаємо, що на практичних заняттях, зокрема «Основи культури української мови», «Основи наукових досліджень», «Стилістика української мови» викладачам слід спрямовувати роботу не лише на вироблення здатності уникати помилок, пов'язаних зі структурно-семантичними типами норм української мови, а й приділяти увагу зовнішньому оформленню наукових текстів та розробляти відповідні вправи та завдання, які б сприяли виробленню в студентів неприязності, категоричного несприйняття недбалості, графічної неохайності в оформленні наукової роботи.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

ПРАВИЛЬНО

Література:

ТІРИШТКВІГ

- Білуха М.Т. Основи **ЗМІСТ** : Підручник для студ. екі спец. вузів / Марія Тим **СПИСОК** Вища школа, 1997. -271 с. 2. Довідник офіційно **ВИКОРИСТАНИХ** рник нормативних документів і інформаційних мате **ДЖЕРЕЛ** пертизи дисертаційних досліджені / Упорядник Ю. І. **РОЗДІЛ 2** **НАЗВА** ., випр. і доповн.. - К.: Редакція «Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України», видавництво «Толоки» 2010.-64 с.
- Єріна А.М., Захожий В.Б., Єрін Д.Л. Методологія наукових досліджені, Навчальний посібник. - Київ : Центр навчальної літератури, 2004. -212 с
- Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за рел Л. І. Мацько. - К.: Вища шк., 2003. - 462 с.
- Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково дослідницької діяльності : Підручник. - 2-ге вид., перероб. і доп. - К.: Знання-Прес, 2002. - 295 с.

НЕПРАВИЛЬНО"

"ПІАН

ЛІТЕРАТУРА

СарзТосІГ

Назварозділу~

СарзБоск

Відстань між заголовком та

текстом - 3 інтервали.

Нумеруються в межах

і кожного підрозділу

Назва таблиці зверху

Табл. 1.2

І У правому верхньому куті над таблицею. 1.2 - друга таблиця першого

[1,с.23]

Під малюнком разом з його
назвою.
ї дужках зазначаються перші

ва ілюстрації з Рисунок 1	Назва ілюстрації знизу _____ Рис і _____	літери імені та прізвища автора наукової роботи.
«Мова належить до унікальних	«Мова належить до унікальних (виділення наше - І. ПЦ явищ».	Якщо цитата подається без змін, то квадратні дужки посилань розкриваються _____ перед лапками.
«Мова належить до унікальних явищ» [і; 23]	«Мова належить до унікальних явищ [1, с.23]»	1 - номер джерела в загальному списку; 23 - номер сторінки, з якої взято цитату.
Геній України Т.Г. Шевченко	Геній України Т. Г. Шевченко Слід пам'ятати	Щоб не розривались ініціали нумерація від основного тексту, використовуються комбінацію клавіш ЗбіГі + Оті + пробіл Якщо в тексті дослідження ініціалізація використовується з двома літерами, то її слід зберігати у всьому тексті, що стосується й одинарної ініціалізації.
... знаходимо у працях В. О. Сухолинського го, А. Макаренка..	.. знаходимо у праця В. Сухолинського, А. Макаренка... АБО ... знаходимо у працях В. О. Сухолинського А. С. Макаренка ..	Слід розрізнати символ м'якості приголосних у фонетичній транскрипції та апостроф.
..проблема в центр наукових пошуків Н. Бібік, І. Зязюна, Слід пам'ятати	..проблема в центрі наукових пошуків Н. Бібік, І. Зязюна, О. Савченко таін.	Слід розрізнати дефіс і тире. Знак тире (-) ставиться одночасним натисненням клавіші Ciri та - (у правому верхньому кутку клавіатури).
Мова - унікальне явище	Мова - унікальне явище	

ДО ПРОБЛЕМИ ПОМИЛОК У НАУКОВИХ ТЕКСТАХ

Проблема дотримання літературних норм та їх порушення в наукових текстах завжди була і є актуальною. Особливої гостроти вона набула у зв'язку з прийняттям Закону про мови (1989 р.), що проголосив українську і мову державною. З ним пов'язані мовне планування та унормування правопису, боротьба з помилками у будь-якому українськомовному тексті. Розглянемо останній аспект.

Більшість учених традиційно вважає, що помилка — це порушення норми літературної мови. Однак таке визначення не дає чіткого уявлення про це явище, оскільки, керуючись ним, до окресленого поняття можна включити і вмотивовані порушення і ті мовні одиниці, які у зв'язку з динамікою розвитку норм лише проходять апробацію на доцільність уживання та можливість проникнути в мовну систему і закріпитися в ній.

Вперше запропонувала розрізняти вмотивоване і невмотивоване порушення мовної норми С. Н. Цейтлін: «Помилкою є невмотивоване і порушення норми, — зауважує автор, — тобто порушення внаслідок недостатнього володіння мовою. Умотивоване ж порушення - це один із прийомів підвищення художньої виразності тексту» [6, с. 12].

Лінгвіст Ф. С. Бацевич вказує, що термін «помилка» є елементом! метамови і його можна поставити поряд зі словами «істина» і «брехня».

Однак він пропонує й інші синоніми до слова «помилка»:

- 1) відхилення від норми, істини;
- 2) погіршеність, похибка у чому-небудь;
- 3) промах, недогляд;
- 4) неточність;
- 5) обмовка (для усного мовлення);
- 6) описка (у писемному мовленні);

- 7) ляпсус (груба помилка, що є результатом необачності, легковажності);
- 8) мовленнєві недоліки;
- 9) мовленнєві погіршеності;
- 10) мовленнєві дефекти;
- 11) спотворення.

Ф. С. Бацевич робить висновок, що на позначення родового поняття щодо всіх можливих аномалій, помилок і неточностей слід ввести поняття «мовленнєва девіація». Це узагальнювальний термін, який включає всі можливі відхилення від норми [1].

Нерозмежування диференційних ознак змісту понять «неточність», ' недолік», «огріх» окремі дослідники пояснюють розмитістю межі між "мовленнєвими помилками» і «неточностями».

Так, В. В. Мельничайко вважає, що помилку у висловлюванні треба цшктувати як порушення тієї чи іншої норми (тобто оцінювати мовну одиницю за єдиним критерієм (правильно/неправильно), а з погляду комунікативної доцільності вживають менш категоричні формулювання: тут 'і, кліше фігурує термін «мовний недолік», розцінюваний з позиції «гірше чи краще» [4].

На нашу думку, найпереконливіше визначення поняття «помилка» подає науковець Т.Г.Бондаренко-. «Помилка - це аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих мис рацій» [3, с.5].

Дослідницею чітко розмежовано мовні, мовленнєві та немовні .•нормативи. Щодо класифікації мовних помилок, то єдиної вичерпної і. ііісифікації ненормативних одиниць створити неможливо, оскільки помилки і носить різноаспектним явищем [2].

В основу більшості класифікацій помилок покладено відповідний і. і іік-і 11> мовної системи - фонетичний, лексичний, морфологічний, ' ишаксичний.

Хоча вчений Ю. В. Фоменко дотримується іншого погляду і вважає визначальним фактором відповідність мовлення дійсності, мисленню і мові. Відповідність мовлення дійсності науковець називає точністю мовлення, відповідність законам логіки - логічністю, відповідність нормам мови - правильністю.

Під поняттям правильності мовлення Ю. В. Фоменко розуміє дотримання усіх існуючих норм (орфоепічних, лексичних, морфологічних тощо) [5].

Звертаючись до питання класифікації помилок, необхідно враховувати специфіку усної та писемної форм мови.

С. Н. Цейтлін, відповідно до цього положення розмежовує: а) помилки, властиві лише усній формі мови, пов'язані з вимовою (орфоепічні) і з наголошенням (акцентуаційні); б) властиві виключно писемній формі (орфографічні та пунктуаційні); в) властиві обох формам, точніше ті, що не залежать від форми мови (словотворчі, морфологічні, синтаксичні, лексичні, фразеологічні, стилістичні) [5, с.12].

Дослідниця пропонує також класифікувати помилки залежно від типу мовленнєвої діяльності. У зв'язку з цим розрізняються помилки говоріння та розуміння.

Найчастіше зустрічаються, на думку С. Н. Цейтлін, лексико-семантичні помилки розуміння, суть яких полягає у неправильному трактуванні значення слова.

Однак неврахування факту існування інших типів мовних помилок неминуче приведе до спотвореного розуміння явища, суть якого полягає в порушенні передусім мовних норм [2].

Тому, на наш погляд, найбільш вичерпною є класифікація помилок, представлена науковцем Т. Г. Бондаренко. 1. **За видом норми:**

1.1. Мовні.

1.2. Немовні.

2. Немовні:

2.1. Логічні.

¹ 2.2. Фактичні. 2.3.

Естетичні.

3. **За типом лінгвальної діяльності (термін Ф. Де Соссюра):**

3.1. Мовні.

3.2. Мовленнєві.

4. **За відповідністю нормам сучасної української літературної мови:**

4.1. Орфоепічні.

4.2. Акцентуаційні.

4.3. Орфографічні.

4.4. Лексичні.

4.5. Фразеологічні.

4.6. Морфологічні.

4.7. Словотвірні.

4.8. Синтаксичні.

4.9. Пунктуаційні.

4.10. Стилiстичні.

I. **За частотою:**

9.1. Частотні.

3.1. Нечастотні.

і, За значущістю для рівня грамотності:

I. I. Грубі.

1,2, Негрубі.

Ті За повторюваністю:

Тіі. Повторювані.

Ті2, Неповторювані.

Належно від лінгвістичної природи: . I,

Однотипні.

§,]. Різнотипні.

9. Залежно від комунікативних характеристик мовлення:

9.1. Бідність мовлення. 9.1. Недотримання точності.

9.3. Невизначеність.

9.4. Порушення принципу комунікативної доцільності.

10. Залежно від виду мовленнєвої діяльності:

10.1. Помилки говоріння.

10.2. Розуміння (аудіювання).

10.3. Читання.

10.4. Письма (графічні, каліграфічні).

11. Залежно від форми існування мовлення:

11.1. Помилки, властиві усній формі мови.

11.1.1. Орфоепічні.

11.1.2. Акцентуаційні.

11.2. Помилки, властиві писемній формі мови.

11.2.1. Орфографічні.

11.2.2. Пунктуаційні.

11.3. Помилки трансформації внутрішнього мовлення у зовнішнє, тобто помилки контролю.

У дисертаційному дослідженні Т. Бондаренко «Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів», запропоновано типологію мовних помилок за співвіднесеністю їх із рівнем мовної системи, що дозволило виділити такі різновиди ненормативних утворень: орфографічні помилки, лексичні, фразеологічні, морфологічні, словотвірні, синтаксичні, пунктуаційні, стилістичні, орфоепічні, акцентуаційні аномалії. (Останні чотири види та фразеологічні помилки не були об'єктом зазначеного дисертаційного дослідження).

У роботі вперше описано синкретичні помилки як такі, що відзначаються синтезом в одній ненормативній одиниці ознак порушення різних мовних норм [3].

У наукових роботах студенти допускають помилки і не тільки орфографічні й пунктуаційні, а й лексичні, стилістичні, морфологічні, і синтаксичні.

Охарактеризуємо окремі з них:

Трапляються помилки на складні випадки керування, наприклад, слово «власний» вимагає іменника в давальному відмінку (кому?), «характерний» (для кого?) в родовому відмінку.

Синтаксичні помилки виникають у зв'язку з незнанням значень запозичених слів, варто поміркувати, яке ж слово залишити в науковому тексті: окремі епізодичні явища (слово епізодичні означає окремі).

Зловживання іноземною термінологією й поняттями, що ускладнюють сприйняття головної думки. При вживанні іноземних слів слід звернути увагу, чи немає відповідника в українській мові. Наприклад: прерогатива - перевага, апелювати - звертатися, домінувати - переважати.

Незнання морфологічних норм призводить до морфологічних помилок, зокрема: а) неправильного утворення ступенів порівняння прикметників, прислівників: Найбільш цікавим є дослідження особливостей офіційно-ділового стилю); б) відмінювання двох частин складного числівника: у сорокожартих роках науковці продовжують працювати над цією темою; в) відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників (саме завдяки цьому замість саме завдяки йому); г) підміна займенників іншими частинами мови: В даному рефераті я намагався дослідити важливість культури мовлення, потрібно в цьому рефераті.

Порушення норм дієслівного керування: а) відсутність керуваного слова: (Він цікавився термінами, заучував); б) уживання зайвого прийменника: (поділитися про враження, поділитися враженнями).

Трапляються помилки в граматичній структурі речень: а) змішаної ознак особового і безособового речення: (У ці роки було написано КІЛЬКИ

або замінити їх іменниками, прикметниками, підрядними означальними реченнями. Наприклад: Молодий виступаючий на конференції; молодий] науковець, який виступив на конференції.

В українській науковій мові помітна й тенденція до уникнення , дієприкметникових форм на -уч(-юч) теперішнього часу й заміна їх на -увальн-: формувальний замість формуючий, констатувальний замість і констатуючий.

У наукових текстах використовують прислівники із значенням ознаки дії (принагідно, обов'язково, щоразу), а також можливі ступеневі форми, якісно-означальних прислівників (проаналізовано, менш ретельно, < розглянуто ще більш детально).

З-поміж прийменників *незважаючи на* і *попри* у наукових текстах більш уживаним є прийменник *незважаючи на* (незважаючи на попередні зауваження, незважаючи на помічені недоліки).

У викладі думок слід розмежовувати власне бачення проблеми і бачення інших авторів, запозичене з наукових праць. Тому варто користуватися такими словосполученнями: як показує аналіз, на нашу думку, погоджуючись із міркуванням.

Наукова робота також вимагає оперування вмінням добирати епітети до термінів, як-от: аналіз теми, завдання, мета, питання, проблема, тощо: Аналіз теми, проблеми є науковий, конкретний, об'єктивний, вичерпний, легальний, порівняльний, ретельний, глибокий.

Завдання - першочергове, кінцеве, поставлене, вузлове, конкретне, визначене.

Мета — важлива, головна, наукова, практична, реальна, поставлена, вказана.

Питання - актуальне, принципове, теоретичне, практичне, загальне, конкретне, важливе, спірне, правомірне.

Проблема — наукова, фундаментальна, важлива, ключова, провідна, актуальна, гостра, часткова, глобальна.

При написанні наукової роботи доречно урізноманітнювати палітру мовних засобів (слів, словосполучень, виразів), вибір яких повинен залежати від смислових відношень між частинами сформульованої думки.

Таким чином, проблема помилок у наукових текстах студентської молоді є до кінця не вивченою і "потребує подальшого дослідження та постійної уваги науковців.

Література

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної девіатології / Ф.С.Бацевич. - Л., 2000. - 236 с.
2. Бондаренко Т.Г. До проблеми феномена помилки / Т.Г. Бондаренко // Вісник Черкаського ун-ту. - Черкаси, 2001. - С.10-13. - (Серія: Педагогічні науки; вип 23).
- V Бондаренко Т.Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд.. філол. наук: спец. 10.01.08. «Журналістика» /Т.Г.Бондаренко. - К., 2003. - 20 с.
4. Мельничайко В.Я. Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад : посіб. [для вчителів.] / В.Я. Мельниченко. - К.: Рад. школа, 1984. - 223 с.
- V Фоменко Ю.В. О принципах классификации ошибок в письменных работах школьников / Ю.В. Фоменко // РЯШ. - 1973. - № 1. - С.32-35.
6. Цейтлин С.Н. Речевые ошибки и их предупреждение: пособие [для учителей.] / С.Н. Цейтлин. - М.: Просвещение, 1982. - 143 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СЛОВОВЖИВАННЯ

НЕПРАВИЛЬНО	ПРАВИЛЬНО
Актуальність даної теми	Актуальність цієї теми
і більше всього	Понад усе, найбільше, більше за все
* більшості випадків	Здебільшого, переважно
5 залежності від	Залежно від

В значній мірі	Значною мірою
Відпала необхідність	Немає потреби
Включити в список	Внести до списку
В остаточному рахунку	У кінцевому підсумку
В першу чергу	Насамперед, передусім, найперше
В порядку виключення	Як виняток
В протилежність	На противагу
В силу обставин	Через обставини, з огляду на обставини
В той же час	Водночас, одночасно, саме тоді
В той час як	Тоді як
В цілому	Загалом
В цьому випадку	В цьому разі
Доказувати (теорему)	Доводити (теорему)
Достовірні	Вірогідні
Другими словами	Інакше кажучи
Єдина ціль	Одна мета
Жодним чином	Аж ніяк
Задатися ціллю	Поставити за мету
Заклучення виступу	Закінчення виступу
За останній час	Останнім часом
Заслужує уваги	Заслужує на увагу, вартий уваги
Звідси слідує	Звідси (з цього) випливає
Знаходити потрібним	Вважати за потрібне
Зсилка у наукових працях	Посилання, вказівка на джерело
З точки зору	З погляду
Зупинитися на проблемах	Порушити проблему
Зустрічаються помилки	Трапляються помилки
З цієї причини	Через це
З цього часу	Відтепер
Іменно це	Якраз це, власне це
Іншими словами	Інакше кажучи
Ітак	Отже, таким чином
Ключове завдання	Головне (важливе) завдання
Крайня необхідність	Конечна потреба
Краще всього	Найкраще
Мати в виду	Мати на увазі
Менше всього	Найменше, якнайменше, менш за II
Між тим	Тим часом, а втім
Надати перевагу	Віддати перевагу
На даний час	На сьогодні
На закінчення	На закінчення, підсумовуючи
Накопичити досвід	Примножити досвід

	<u>Накреслити план, запланувати</u>
<u>поліття</u>	<u>Протягом XX століття</u>
На	<u>Поряд з тим</u>
<u>Справитися з завданням</u>	<u>Упоратися із завданням</u>
<u>Ставитися до відома</u>	<u>Доводити до відома</u>
<u>інням</u>	<u>Ставити собі за мету</u>
<u>В найближчий час</u>	<u>Найближчим часом</u>

МОВНІ ПОМИЛКИ В СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБОТАХ

Українське наукове мовлення характеризується власними стилістичними рисами. По-перше, це велика кількість термінів, по-друге, - складні й ускладнені синтаксичні конструкції речень, по-третє, — логічно-послідовна структура і побудова текстів.

Проблема помилок у наукових текстах різних жанрів є актуальною не тільки для мовознавців та лінгводидактів, а й для широкого кола науковців, які прагнуть вдосконалювати навички усного та писемного мовлення.

Провівши аналіз студентських наукових робіт фізико-математичного напрямку підготовки, можна констатувати, що власне орфографічних помилок серед усього загалу мовних порушень трапляється найменше. Так, студенти помиляються під час написання складних слів. Наприклад: 1) складних іменників:

- *фото-гальванометр* — замість *фотогальванометр*,
- *гіпер-синхроність* — замість *гіперсинхронність*
- *кешпам 'ять* — замість *кеш-пам 'ять*

2) складних прикметників:

- *тотожньоозворотний* — замість *тотожно-зворотний*
- *цифро аналоговий* — замість *цифро-аналоговий*

А також у правописі слів-термінів іншомовного походження, наприклад :

- *ефективна оцінка параметра* - замість *ефективна*
- *коррекція системи управління* — замість *корекція*
- *осциллографувати* — замість *осцилографувати*

Невласне орфографічні помилки, або так звані механічні помилки, також не є чисельними в проаналізованих роботах (наприклад, *елемени даних* - замість *елементи даних*, *додактові операції*- замість *додаткові операції тощо*).

Можна констатувати, що причиною основного загалу лексичних «помилко у студентських наукових роботах є «росіянізми» (слова чи мовні звороти, утворені за зразком російських мовних форм, що можуть зазнавати часткової адаптації до фонетичного складу чи словотворчих особливостей української мови). Наприклад:

випадок виглядає безструктурним — замість *випадок має безструктурний вигляд*, (рос. мовою «случай *выглядит* бесструктурно»);
програміст визначає, як виглядатимуть на екрані об'єкти - замість *який вигляд матимуть об'єкти*, (рос. м. «*программист определяет, какой вид имеют объекты на экране*»);

рекурентна формула виглядає таким чином — замість *рекурентна формула має такий вигляд*, (рос. м. «*рекуррентная формула выглядит таким образом*»);

легкість вживання комп'ютерної програми - замість *легкість використання програми*, (рос. м. «*легкость использования компьютерной программы*»);

> *елемент даних rpiг являється точкою поточного вузла* — замість є *точкою поточного вузла*, (рос. м. «*элемент данных является..>*»);

> *винахід ліків, створення нових матеріалів* — *це те, що являлося кінцевою метою* - замість *...те, що було кінцевою метою*, (рос. м. «*это то, что являлось...*»);

- *класичне означення ймовірності* - замість *класичне визначення ймовірності*, (рос. м. «*классическое определение вероятности*»). Серед лексичних помилок також траплялися випадки сплутування кцаронімів, що зумовлено, по-перше, структурною та фонетичною подібністю

Ц

І таких лексем, по-друге, незнанням семантики одного чи обох компонентів онімічної пари. Наприклад:

автоматична гідроелектростанція - замість *автоматизована гідроелектростанція*,

Оскільки автоматизований — це обладнаний автоматичними пристроями, а Мтоматичний — означає самодіючий.

Морфологічні помилки - це ненормативні утворення, що не відповідають формальному вираженню хоча б однієї з граматичних категорій! роду, числа, відмінка, ступеня порівняння, особи, часу, способу, стану, виду. Залежно від частини мови належності ненормативної одиниці можна виділити такі різновиди мовних помилок, наявних в опрацьованій матеріалі:

- 1) аномалії іменників, зокрема, порушення категорій відмінка: *для розв'язання різного типу ймовірнісних задач ~ замість різного ймовірнісних задач,*
читання значення лічильника тактів процесору - замість читання значення і лічильника тактів процесора;
- 2) аномалії у системі прикметника, зокрема, порушення норм утворення ступенів порівняння: *самий нижній рівень дерева відповідає — замість найнижчий рівень дерева відповідає,*
- 3) ненормативні утворення форм числівника, а саме, ненормативне поєднання числівників з іменниками: *чотири процесора — замість чотири процесори;*
- 4) помилки у системі дієслівних форм, зокрема порушення категорії стану: *на сьогоднішній день графічна система OpenOffice підтримується більшістю виробників — замість графічну систему підтримують більшість виробників; дослідження виконувалися в співпраці — замість дослідження виконано в співпраці.*

До цього пункту також зараховуємо порушення у формах активних дієприкметників. Наприклад: *Модель несе системоутворюючу і сенсоутворюючу роль у науковому пізнанні — замість системоутворювальну та сенсоутворювальну.*

Серед синтаксичних помилок, виявлених у наукових роботах, найбільшу частку займали ненормативні вживання прийменників у сфері синтаксичних одиниць-конструкцій. Найпроблемнішими моментами для

і гудентів є вживання прийменника ПО. У російській мові цей **прийменник** иживається надзвичайно широко й має дуже багато значень. У науково-технічному та діловому стилях української мови його вживання істотно обмежено. Адже російські конструкції з прийменником ПО в українській мові перекладаються цілим рядом конструкцій з прийменниками (з, на, для, після, у (в) або взагалі безприйменниковими конструкціями.

В аналізованому матеріалі було виявлено такі аномалії прийменникові конструкції:

- *геометричний пошук по заданій області - замість геометричний пошук заданою областю;*
- *способи просторового розділення дуже широко варіюються по своїй формі і структурі - варіюються за своєю формою і структурою;*
- *передача по каналах зв'язку — замість передача каналами зв'язку;*
- *виконував експерименти по обчисленню числа, по знаходженню випадкових чисел — замість виконував експерименти з обчислення числа, зі знаходження випадкових чисел;*
- *обчислення по методах Монте-Карло — замість обчислення за методами Монте-Карло.*

До групи синтаксичних помилок також зараховуємо ненормативні конструкції, що засвідчують неправильну побудову речень з відокремленими членами. Наприклад:

- *Неможливо віднайти точного аналітичного розв'язку складних систем рівнянь, описуючих поведінку молекул — замість Неможливо віднайти точного аналітичного розв'язку складних систем рівнянь, які описують поведінку молекул.*
- *Тут і різні системи моніторингу, відеотелефони, реєструючі і передаючі величезні об'єми відеоданих — замість Тут і різні системи моніторингу, відеотелефони,, що реєструють і передпк. ов'гМН відеоданих.*

Отже, наукові роботи студентів технічних спеціальностей не позбавлені мовних огріхів різного типу. Тому з метою підготовки* висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом спеціалістів, слід не лише збагачувати знання з фахових дисциплін, а й вдосконалювати рівень володіння українською мовою, вільне користуванні! нею у всіх сферах й особливо в професійній. Під час опрацювання термінологічної, фахової та інших груп лексики варто звертати увагу на правопис, вимову, доцільність використання й стилістичні функції аналізованих слів, що сприятиме підвищенню загальномовної культури майбутніх спеціалістів.

Література

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. / Ф. Бацевич. - Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2000. - 237 с.
2. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки / Т. Г. Бондаренко // Вісник Черкас, ун-ту. Серія «Педагогічні науки». - Черкаси, 2001. - Вип. 23.-С. 10-13.
3. Намакшанська І. Є. Навчальний посібник з наукового мовлення / І. Є. Намакшанська, Л. П. Семенова, О. В. Кровицька та ін: 2-ге вид. - Макіївка : ДонДАБА, 2001. - 143 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СЛОВОВЖИВАННЯ

Йейравильно

І	Правильно
Алгоритма	Величини, які характеризують
Аспекта	механічний рух
В умовах	
Величини, характеризуючи механічний рух	
Виглядати	Мати вигляд
Виключення	Виняток
Вирішити рівняння	Розв'язати рівняння
Від'ємнику	Від'ємника
Десяткова дріб	Десятковий дріб

	ієнту	
Искурса		
висновка		
і пополам		
Дорівнювати квадрату добутку		
{отака		
Ірреровоквадратичний		
іжижений		
{ліва подано		
адикалу		
сння тангенсу кута		
Катоду		
Коефіцієнту		
Корректований		
ний вплив		
Кс грія подільності		
Любі додатні значення		
Мати представлення		
Ієнший за два		
ііапрям вектору прискорення		
іямок переміщення		
Нулева горизонталь		
Обч		
му		
лот.		
■шня квадратного кореню		
Ос ариф		
зластивості бісектриси		
Піднести до ступеню		
ючий		
гая фотоефекта		
По Поі		
цього слугує.		
Пє		
Пг		
Пг		
співпадає		
Рухатися по годинниковій стрілці		
ієнше спільне кратне		
Сі		
Стиля іпа		
Ст згочлена		
Твірна косинусу		
Терміну (слово)		
Феномену		

Дискурсу

Дійти висновку

Пілення навпіл

Дорівнювати квадратові добутку

Дробово-квадратичний

Зріджений, скраплений

Іворуч

}нак радикала

Значення тангенса кута

Катода

Коефіцієнта

Коректований, коригований

Непрямий вплив

Критерію подільності

Будь-які додатні значення

Мати уявлення

Менший від двох

Напряв вектора прискорення

Напряв переміщення

Нульова горизонталь

Обчислення квадратного кореня

)снова логарифма

Іднести до степеня; степенювати

За властивістю бісектриси

Поглиблювальний

Іояснення фотоефекту

Прикладом цього <

Іроцесу

Рух тіл збігається

Рухатися за годинниковою стрілкою

Найменше спільне кратне

Символу

Стереотипу

Стилю

Степінь многочлена

Твірна косинуса

Терміна (слово)

Феномена

Фрагмента

ОСОБЛИВОСТІ ПУНКТУАЦІЙНОГО ОФОРМЛЕННЯ РУБРИК У СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ РОБОТАХ

Студентська молодь упродовж навчання у вищих навчальних закладах виконує значну кількість наукових робіт (рефератів, курсових, кваліфікаційних, дипломних, магістерських робіт), які допомагають зреалізувати їхній науково-дослідницький і творчий потенціал, виробити й удосконалити вміння аналізувати мовний матеріал і теоретичні погляди вчених у науковому стилі. Під час виконання таких робіт виникає необхідність розміщувати елементи тексту в певній послідовності, у вигляді переліку понять, визначень, положень тощо. Тому молодим дослідникам досить часто доводиться мати справу з рубрикуванням висловленого, а оформлення рубрик вимагає певної майстерності, знань пунктуаційних, орфографічних і стилістичних норм (слово *рубрика* «розділ, підрозділ, графа» латинського походження; лат. *шБгіка* - буквально «заголовок, написаний червоною фарбою» - утворено від *шБгЕг* «червоний») (ЕСУМ, V, с. 133).

З метою чіткого позначення логічної і змістової підпорядкованості одного положення іншому, як правило, використовують систему нумерованих, літерних і графічних позначень, що підпорядкована відповідним правилам уживання нормативних розділових знаків. Ці позначення можуть бути внутрішньоабзацними чи абзацними [1, ст. 66].

Внутрішньоабзацними є ті знаки письма, що розташовують елементи тексту, які перераховуються, у межах одного абзацу. Абзацні розділові знаки передбачають розміщення кожного перелічуваного елемента з відповідним відступом.

Під час оформлення внутрішньоабзацного перерахування використовують малі літери української абетки чи арабські цифри з дужкою, що їх закриває. При переліку перше слово пишуть з малої літери, після

кожного положення ставлять кому або крапку з комою (залежно від ступеня логічної єдності рубрик тексту); перед перерахуванням уживають двокрапку. Наприклад: *Множинними іменниками є: а) географічні назви: Барановичі, Ясси, Суми, Ромни; б) парні предмети: ножиці, двері, обченьки, ворота; в) назви речовини, матеріалу у сукупності (вершки, пожитки, дріжджі), покидьки або залишки речовини (висівки, жмаки, помій); г) сукупність грошових сум: гроші, ресурси, кошти, фінанси; х) тривалі проміжки часу: канікули, жнива; д) назви повторюваних чи багатоактних дій, процесів, ігор: мандри, відносини, жмурки, перевибори; е) звичай, обряди: іменини, оглядини, входини; є) емоції, переживання: завидки, радощі, хитрощі* (Підручник). *Картки на твори того самого письменника розміщуються в такому порядку: 1) зібрання творів; 2) вибрані твори; 3) збірники підготовчих робіт, документів і листів; 4) окремі твори та тематичні збірники; 5) бібліографії творів цього автора; 6) література про автора* (В. Лесин).

Під час оформлення абзацного переліку кожен рубрику починають з нового рядка, використовують цифрову або літерну нумерацію, в окремих випадках рубрики перерахування взагалі не нумерують. Тоді перед кожною новою рубрикою можна ставити тире. Абзацно виділені елементи переліку відділяють один від одного крапкою з комою чи крапкою.

Правила вживання розділових знаків при абзацних рубриках такі:

- 1) малі літери, що нумерують рубрику, не використовують без дужок;
- 2) після малих літер і арабських цифр з дужками не варто ставити крапку;
- 3) римські цифри і великі літери вживають без дужок;
- 4) після великих літер і римських цифр, використаних у тексті при перерахуванні, ставлять крапку;
- 5) при рубрикації за допомогою цифр і літер з дужками частини тексту слід членувати або комами, або крапкою з комою (крапку в цьому разі не рекомандують, її ставлять у кінці рубрик, оформлених за допомогою букв і цифр без дужок);
- 6) з великої літери можна починати текст рубрик, оформлених цифрами і буквами з крапками, з малої - тексти з дужками [1, с. 67]. Це можна проілюструвати такими прикладами:

А. Іноді словесники пропонують учням написати твори на літературну тему і роботи художнього характеру (вони не обов'язкові для всіх учнів). Серед таких робіт виділяють:

а) твори на уявлення («Як створювався «Заповіт» Т. Шевченка», «Мій улюблений літературний герой, якому б я поставив пам'ятник», «Картина степу за новелою М. Коцюбинського «Іпегтегго» в моїй уяві», «Звукові і слухові поетичні образи, які виникають в моїй уяві під час читання збірки П. Тичини «Сонячні кларнети»);

б) літературні щоденники, листи («Лист улюбленому письменнику», «Сторінки щоденника»);

в) вірші, художні етюди, короткі оповідання, новели про улюблених героїв і письменників (В. Цимбалюк).

Б. Зробивши свій вибір у бізнесі, ми повинні для себе чітко з'ясувати:

- 1) який статус має структура, до якої ми збираємось увійти;
- 2) скільки грошей (місцевої валюти) вкладає кожен з партнерів;
- 3) хто що робитиме і як ця робота оплачується на ринку;
- 4) що станеться, якщо між партнерами виникне незгода й вони змушені будуть розійтися — хто, кому і скільки сплатує (П. Яцик).

В. План до твору «Образ князя Ігоря як захисника Руської землі в поемі «Слово о полку Ігоревім» такий:

Вступ. «Слово о полку Ігоревім» — поетична розповідь про похід князя Ігоря проти половців.

Основна частина. Князь Ігор-мужній захисник Руської землі.

1. Ігор, новгород-сіверський князь, - оборонець Руської землі, відданий батьківщині воїн.
2. Безстрашність і рішучість князя Ігоря.
3. Ігор — хоробра і благородна людина.
4. Честолюбство і самовпевненість князя — основна причина поразки його дружини.
5. Ставлення автора до Ігоря.

Висновок. Чим близький і дорогий нам герой давньоруської поеми

(В. Цимбалюк).

Г. Пунктуаційними помилками вважають:

- пропуск потрібного розділового знака;
- вживання зайвого знака;
- невиправдана пунктуаційними правилами заміна одного знака іншим;
- неправильна послідовність розділових знаків при їх сполученні;
- перенос знака в інший рядок (В. Горбач).

г. Рекомендується виправляти, але не враховувати при оцінюванні

контрольного диктанту:

помилки з тих розділів орфографії та пунктуації, які ще не вивчалися, або на правила, які не включені в шкільну програму;

явні описки (якщо описки повторюються, то оцінку за роботу знижуємо);

помилки в написанні неперевірюваних орфограм у словах, які ще не опрацьовувалися;

розбіжність у званні розділових знаків у роботі учня та в продиктованому тексті, якщо це не порушує пунктуаційних правил (В. Горбач) [2, 5-52].

Потреба з'ясувати особливості пунктуаційного оформлення рубрик у антських наукових роботах зумовлена тим, що вихованці вишів допускають грубі помилки, рубрикуючи теоретичні положення. Найбільш типовими є такі: 1) використання орфографічного знака «дефіс» замість пунктуаційного знака «гире» на початку рубрик; 2) уживання малої літери після цифрової позначки з крапкою; 3) використання крапки з комою між рубриками, що починаються цифрою з крапкою і, навпаки, крапки в кінці рубрик, які починаються цифрою чи літерою з дужкою.

Практику рубрикування теоретичних положень студенти, а часом і реалізують під час оформлення плану (змісту) наукової роботи, переліку поставлених відповідно до мети роботи завдань, перерахувань метод*

дослідження, проаналізованих випадків уживання того чи того лінгвістичного явища, при тезисному представленні загальних висновків роботи тощо.

Пунктуаційне оформлення плану (змісту) наукової роботи, однак, має свою специфіку: назви перерахованих розділів і підрозділів у студентському дослідженні є, по суті, заголовками, тому в кінці таких рубрик (пунктів плану) крапку ставити не рекомендують (у кінці заголовків згідно з пунктуаційними нормами крапку також не вживають). Нижче наводимо зразок змісту магістерської роботи на тему «Типологічна характеристика консонантної асиміляції в українській мові»: **ВСТУП**

РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АСИМІЛЯЦІЇ ПРИГОЛОСНИХ ЯК ФОНЕТИЧНОГО ЯВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Природа асимілятивного процесу. Визначення асиміляції у наукових джерелах

1.2. Типи консонантної асиміляції в українській мові

РОЗДІЛ ІІ. ОДНОВИДОВІ ТИПИ КОНСОНАНТНОЇ АСИМІЛЯЦІЇ

2.1. Асиміляція за дзвінкістю

2.2. Асиміляція за глухістю

2.3. Асиміляція за м'якістю

2.4. Асиміляція за місцем творення

2.5. Асиміляція за способом творення

РОЗДІЛ ІІІ. ЗМІШАНІ ТИПИ КОНСОНАНТНОЇ АСИМІЛЯЦІЇ

3.1. Асиміляція за місцем творення і глухістю

3.2. Асиміляція за місцем творення та м'якістю

3.3. Асиміляція за місцем та способом творення

3.4. Асиміляція за способом творення і м'якістю

3.5. Асиміляція за місцем, способом творення та дзвінкістю

3.6. Асиміляція за глухістю та м'якістю

ГВИСНОВКИ

І СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

І ДОДАТКИ

Додаток 1. Типологічна характеристика консонантної асиміляції в українській мові

Додаток 2. Кількісний склад консонантної асиміляції в українській мові

Додаток 3. Словник лексем з одновидовою та змішаною асиміляцією приголосних в українській мові

Перерахування завдань, передбачених метою дослідження, рекомендуємо подавати за таким зразком:

Мета роботи передбачає вирішення таких завдань:

1) схарактеризувати асимілятивний процес приголосних як фонетичне явище української мови;

2) представити погляди мовознавців на асиміляцію приголосних звуків;

3) визначити випадки уподібнення в синхронічному та діяхронічному аспектах;

4) проаналізувати випадки одновидової асиміляції: 1) за дзвінкістю, 2) за глухістю, 3) за палатальністю, 4) за місцем творення, 5) за способом творення;

5) з'ясувати випадки змішаної асиміляції: 1) за місцем творення і глухістю, 2) за місцем творення та м'якістю, 3) за місцем та способом творення, 4) за способом творення і м'якістю, 5) за місцем, способом творення та дзвінкістю, 6) за глухістю та м'якістю;

6) укласти словник лексем, що засвідчує явище одновидових та змішаних типів консонантної асиміляції;

7) зробити статистичну обробку фактичного матеріалу.

Таким чином, нормативне оформлення рубрик у студентських наукових дослідженнях відіграє важливу роль в опануванні ними навичок вираження в

писемній формі наукового мислення молодих філологів, сприяє формуванню їхнього наукового світогляду.

О. В. Іванченко

Література

1. Валина Н. С. Трудные вопросы пунктуации / Н. С. Валина. - М., 1983. - 176 с.
2. Савченко І. С. Пунктуація сучасної української мови / І. С. Савченко. - Черкаси: «Відлуння - Плюс», 2008. - 149 с.

Словники

1. ЕСУМ - Етимологічний словник української мови : у 7 т. - К., 2006. -Т. V. - 564 с.

МОВНА ПОЛІТИКА ВИДАВНИЦТВА «ВЕСЕЛКА»

Основою видавничої програми, заявленою Національним видавництвом дитячої літератури «Веселка» з отриманням державною незалежності, є спрямованість діяльності на утвердження державного статусу української мови, широке її застосування не лише в межах України, а й в інших країнах, де проживають етнічні українці, виховання дітей у дусі поваги до рідного слова. «Слово - це генетичний код нації, - зазначає директор видавництва Я. Гоян, - і за збереження його генетичного коду змагається «Веселка», і своїм подвижництвом вносить посильну лепту в національне відродження українців, у світове українство і науку українознавства» [1].

Мовне питання було актуальним у роботі видавництва ще з радянського часу. Переважна більшість книжок для дітей тоді вийшла українською мовою, хоча, безумовно, за далекоглядним задумом партії про поступове введення єдиної мови на всій території держави, така ситуація повинна була згодом змінитися [2].

У 60 — 80-і роки минулого століття однією з найважливіших вимог, які висувалися до авторського рукопису, була саме висока мовна культура тексту, доступність його для дитячого сприймання, стилістична та граматична досконалість [3]. Особливо прискіпливо працівники ставилися до мовного аспекту під час редакторської підготовки книг, що відображено, наприклад, в одному з наказів директора за 1971 рік: «Неприпустиме засмічення мови, будь-які відступи від усталених літературних норм. Це стосується всіх без винятку видань» [4].

Особливо уважно видавництво вивчало та враховувало зауваження читачів, опубліковані вупресі. Терміновий наказ від 31 грудня 1970 р. «рецензувати... всі без винятку переклади і якнайсуворіше стежити за

чистотою та доступністю мови у перекладах для дітей» викликала публікація фейлетона М. Білкуна «Злецько швидкує, хлопці...» в журналі «Перець», де автор висловлює незадоволення роботою перекладачів видавництва, які надмірно використовують застарілу та діалектну лексику.

Цілком погоджується з критикою й тодішній директор «Веселки» Н. І. давальницька, зазначаючи в тексті наказу, що «в останні роки письменники та перекладачі, поряд із залученням до активного літературного словника численної кількості нових слів, породжених розвитком суспільних відносин людей, технічним проіресом тощо, почали разом з тим повертати в літературний обіг української мови сотні й тисячі слів, які вживалися в творах класиків, фольклору та в усному мовленні народу, але поступово і з різних причин або призабулися, або поступилися місцем іншим словам тотожного значення. Однак цей загальний процес розширення і всебічного збагачення українського літературного словника в практиці окремих перекладачів виливається в одностороннє захоплення саме застарілими, рідко й географічно обмежено вживаними словами та відмерлими граматичними формами, через що мова в їхніх перекладах виглядає подеколи штучно архаїзованою, відірваною від живої мови народу і навіть просто незрозумілою для нього».

Н. І. Завальницька вважає критику в пресі та нарікання з боку дорослих читачів цілком обґрунтованими, особливо турбуючись про авторитет видавництва серед основної читацької аудиторії¹ дітей та підлітків. Адже «юний читач, який, природно, не має спеціальних, свідомо виплечаних у певному напрямку історико-філологічних знань, не сприймає і не може сприйняти цього мовного гурманства, що затуманює розуміння змісту й ідеї твору. Раз у раз спотикаючись об незрозумілі для нього слова та неприродні словосполучення, він втрачає цікавість до самого твору. Про це свідчать листи як самих юних читачів, так і їхніх батьків та вихователів» [5].

Мовні недоліки зачіпають читачів не лише в перекладах. Так, наказ по видавництву про «неприпустиме засмічення мови, будь-яких відступів від

усталених літературних норм», що стосувався всіх без винятку видань, став реакцією керівництва «Веселки» на опубліковану в газеті «Літературна Україна» від 29 червня 1971 р. критичну статтю читача про видання українських казок «Козак Мамалига». Автор статті виражає незадоволення ненормативністю мови творів: надмірне вживання діалектизмів, вульгаризмів, русизмів негативно позначається на змісті казки та її виховному значенні.

Директор видавництва М. П. Якубенко, вважаючи такі зауваження справедливими, нагадує працівникам редакції літератури для молодших школярів про схожі проблеми з перекладною літературою, з обговорення яких не було зроблено необхідних висновків. Крім того, вищезгадане видання могло бути доопрацьоване й без втручання читачів, оскільки перевидавалося [6].

У цей час «Веселка» не лише друкує українську та іноземну літературу рідною мовою (лише за 1956 - 1957 роки було видано понад 200 книжок українською мовою, у тому числі переклади [7]), а й надсилає її для ознайомлення в закордонні видавництва [8].

Проте, вивчаючи архівну документацію «Веселки», вже помічаємо з кінця 70-х років яскраво виражену тенденцію до оформлення ділових матеріалів російською мовою, що раніше майже не виявлялося.

Зі встановленням незалежності в Україні, видавництво обирає шлях розвитку, орієнтуючись на національне відродження, цілком правильно вбачаючи в мові одну з головних його цілей. Однозначну позицію «Веселки» щодо мовного питання чітко стає видно з випущеної літератури.

Так, уже 1988 року, відразу після затвердження в Конституції статті про державність української мови, колектив розпочинає підготовку циклів видань для дітей, які б знайомили їх з багатством, красою, значущістю рідного слова. 1989 року виходить перша така книга «Мово рідна, слово рідне!: Вірші, поеми, статті» для старшого шкільного віку, редактором і упорядником якої стала І. Т. Бойко. Видання присвячене Т. Г. Шевченкові. Прикметно, що авторський гонорар за вміщені твори був переданий на спорудження в Петербурзі пам'ятника Кобзареві [9].

Указана збірка містить художні та публіцистичні твори українських і зарубіжних письменників про різні аспекти національної мови українського народу та необхідність її збереження. В оформленні використані роботи К. Білокур, що надало виданню більшої етнічної привабливості.

У цей час «Веселка» готує до друку збірку віршів Д. Білоуса «Диво калинове», що вийшла 1988 року. Працівники видавництва разом з автором доклали багато зусиль для її створення, розуміючи важливість піднятої теми для всіх, незважаючи на призначення книги для молодшого та середнього шкільного віку.

За книжку «Диво калинове» її авторів, Д. Білоуса, була присуджена Шевченківська премія, що стало гідним підсумком роботи всього колективу з підготовки видання.

Книга, як і однойменна авторська радіопередача, присвячена проблемам культури українського мовлення, що виходила протягом досить тривалого часу, здобули широку популярність у читачкої та слухачкої аудиторій. На хвилі піднесення і народного схвалення Д. Білоус готує рукописи нових збірок, присвячених красі рідної мови, Україні та її народові. Видання книжок також забезпечує «Веселка».

Збірка віршів «Чари барвінкові» (1996) в покращеному поліграфічному виконанні була нагороджена премією ім. Лесі Українки, а збірка «За Україну молюся» (2000) - премією ім. Олени Пчілки.

Зазначені видання виявилися знаковими нвл лише в творчості письменника, а й у діяльності видавництва, що з цього часу стало на усвідомлений шлях захисту рідної мови, утвердження її в усіх галузях суспільного життя українців. Абетки-студії, азбуки-уроки, букварі, читанки, приказки, народні обрядові пісні та багато іншого пізнавального, навчального, розвивального матеріалу з мови і народної творчості видала «Веселка» для дітей за роки незалежності.

Особливо помітними серед них є «Українська абетка» (1996), збірка з 11 абеток українських авторів, та «Благослови, мати!» (2001), до якої ввійшли колискові пісні, забавлянки, веснянки, заклички, примовки, лічилки тощо. Обидві книжки є досить популярними серед покупців-батьків, оскільки об'єднують цікавий і, водночас, корисний матеріал для розвитку дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Вагомим для духовного становлення нації виданням «Веселки» є книга М. Грушевського «Про українську мову і українську школу» (1991).

Оригінальним видавничим кроком стала серія «Родинне коло», що містила казки для дітей дошкільного віку, подані мовою- національних меншин та в українському перекладі з кримськотатарської, гагаузької, німецької, івриту, молдавської, словацької та інших мов народів, які проживають в Україні. Всього до серії ввійшло 16 назв.

Крім втілення мовної політики у власних виданнях, видавництво регулярно організовує просвітницькі заходи - Дні «Веселки» в областях України, зустрічі в школах, дитячих будинках, інтернатах, бібліотеках, презентації та свята книги, на яких постають і мовні питання.

Варто зазначити, що досвід «Веселки» щодо утвердження державності української мови належно оцінив і Державний комітет інформаційної політики та рекомендував для впровадження й іншим видавництвам [10].

Таким чином, мовне питання було за радянського часу й залишається одним з головних у мовній політиці Національного видавництва дитячої літератури «Веселка». Реалізація його протягом багатьох десятиліть видавничої діяльності свідчить про чітку громадянську позицію працівників, їх небайдужість до проблем національного виховання юного покоління українців.

Основні вимоги, які ставлять видавці до текстів для дітей з цього погляду, такі:

- доступність, простота викладу,
- орфографічна та пунктуаційна грамотність,

- мінімальне та обгрунтоване вживання пасивної лексики (застарілих слів, діалектизмів, вульгаризмів, запозичених слів тощо).

Література

1. Гоян Я. «Веселка» живе Україною / Я. Гоян. - Режим доступу : // [Біп1?icf=540](http://ukr.ualoos.kiev.ua/pillex/Бип1?icf=540).
2. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір / Л. Т. Масенко - К. : Вид. Дім «КМ Академія»; Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, 2004. - 163 с. - С. 69.
3. ЦЦАМЛМУ. - Ф. 667.- Оп. І.-Од. зб. 447. -Л. 53.
4. ЦЦАМЛМУ. - Ф. 667. - Оп. І.-Од.зб. 1316.-Л. 148.
5. ЦЦАМЛМУ. - Ф. 667. - Оп. І.-Од.зб. 1188.-Л. 261.
6. ЦЦАМЛМУ. - Ф. 667. - Оп. І.-Од.зб. 1316.-Л. 148.
7. ЦЦАМЛМУ. - Ф. 667. - Оп. І. - Од. зб. 41. - Л. 24
8. ЦЦАМЛМУ. - Ф. 667. - Оп. І.-Од. зб. 41.- Л. 51.
9. Гоян Я. «Веселка» живе Україною / Я. Гоян. - Режим доступу : // [Біп1?icf=540](http://ukr.ualoos.kiev.ua/pillex/Бип1?icf=540).
10. Мельник Т. «Веселці» - 70 // Т. Мельник // Телекритика. - 2004. - 9 квітня // Режим доступу : [Біп1?icf=540](http://ukr.ualoos.kiev.ua/pillex/Бип1?icf=540).

ПОМИЛКИ У ЗМІСТОВІЙ СТРУКТУРІ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ ВИДАВНИЦТВА «СІЯЧ» (М. ЧЕРКАСИ)

Структура змістової частини передусім залежить від цільового призначення видання й читацької адреси. Чіткість і логічність, наявність усіх компонентів сприяють кращому розумінню авторських думок, закладених у тексті. Дослідження побудови змістової частини друкованої продукції черкаського «Сіяча» сприятиме створенню цілісної картини книговидавництва України початку ХХ століття. До цього питання в наукових працях звертались М. Тимошик [21; 22], М. Лозняк [18], Т. Ківшар [6], А. Козаченко [16] та інші. Але комплексного дослідження складових елементів змістової структури видань черкаського видавництва на сьогодні немає. Тому наше завдання полягає в аналізі видавничої продукції «Сіяча», обгрунтуванні доцільності складових змістової структури, виявленні недоліків під час створення друкованих видань.

Протягом чотирьох років існування (1917-1920) черкаським видавництвом «Сіяч» були випущені у світ більше 60 видань різних за жанром, тематичним діапазоном, цільовим читацьким призначенням, але однакових за мовою текстів — українською.

Змістова структура видань «Сіяча» нескладна й переважна більшість видавничої продукції складається лише зі службової й основної частин, але деякі книги, крім цих обов'язкових, мають вступну й заключну частини. Службова складова представлена всіма традиційними елементами, як-от: вихідні відомості, титульні елементи, колонцифра, колонтитул, зміст. Структура титульних елементів переважної більшості видавничої продукції «Сіяча» однакова: односторінковий титульний аркуш, на якому трьома горизонтальними блоками зазначені назва видавництва й номер видання, назва книги і прізвище автора, друкарня й рік видання. Детальний титул може

виявитись занадто перевантаженим. Ця завантаженість ще більше зростає, якщо крім шрифтових написів на ньому розміщуються й такі графічні елементи, як видавнича марка, лінійки, орнамент, тематичні зображення [4, 195]. Для розвантаження титульного аркуша вихідні дані переносять на зворот титулу. Але зазвичай зворот титулу чистий, незадрукований.

Крім генерального титульного аркуша, деякі книги містять шмуцтитули, з яких починається новий розділ чи новий твір основного тексту. Уперше шмуцтитули з'явилися у 11-му виданні «Сіяча» «8етрег Ііго» І. Франка. Уся збірка поезій була поділена на 6 розділів, і саме вони відокремлювались один від одного за допомогою шмуцтитулів, що розміщувався на правих сторінках. Аналогічним чином оформлене наступне видання І. Франка «Поєми»: спільний із попереднім шрифт, декоративні елементи. Зазвичай зворот шмуцтитулів незадрукований. Але в цьому виданні на ньому розміщуються інформація про джерела, особливості кожної поеми, з яких читач виробить «собі поняття про те, що в них є могого, а що я знайшов уже готове» [23, 5].

Наступний довідково-пошуковий елемент службової частини - колонтитули. З'являються вони лише в останніх виданнях «Сіяча», хоча потрібні у кожному збірнику. Для книги першої оповідань Л. Пахарецького розроблені текстові змінні колонтитули, у яких зазначається на лівій сторінці прізвище автора, а на правій - назва оповідання. Також до складу колонтитулу входить колонцифра. Не подається цей елемент лише на спускних сторінках. Колонцифри є у всіх виданнях «Сіяча».

Останній елемент службової частини — зміст. Із перших своїх видань «Сіяч» намагається відшукати власну, найбільш влучну назву для цієї пошукової системи. Вони використовують такі варіанти, як «оглав.», «що є у книзі», «які тут є думи». Починаючи із сьомого видання, Г. Коваленко «Людина і громада», пошуки припиняються й видавництво зупиняється на звичній назві «Зміст», хоча інколи вони повертаються до старих варіантів. Крім традиційних складових, назви твору й порядкового номера сторінки, у

І змісті першого видання вказується жанр творів [3]. У змісті багатьох книг «Сіяча» пронумеровані тексти, що входять до складу видання. Інколи ця нумерація виконується арабськими, інколи римськими, але в основному тексті вона не відображена. А коли твори пронумеровані по книзі, то у змісті, на жаль, це робити забувають, як Спостерігаємо в брошурі Г. Коваленко «Людина і громада». Відповідно до сучасної європейської традиції винесений на початок зміст у науковій розвідці М. Сумцова «Слобідсько-українські історичні пісні». Але він зверстаний на одній сторінці упідбір із основним текстом, однаковою із ним шпальтою складання і відділений від нього лише лінійкою. Внаслідок чого читачеві важко знайти цей довідково-пошуковий елемент.

Додатковою до основної частини для повнішого й глибшого сприйняття видання, а також із рекламною метою, оскільки відомості про неї виносяться на першу сторінку обкладинки, є вступна частина. Від неї багато в чому залежить правильність розуміння закладеної в основному тексті інформації, а невдалий вступ узагалі може примусити читача відкласти видання. Цим елементом видавництво послуговується надто мало, за що і критикується на сторінках Книгаря. Найбільш використовуваною «Сіячем» складовою вступної частини є авторська передмова, що звертає увагу читача на особливості текстів, підняті питання, окреслює ситуацію, у якій створювались твори тощо. Головна думка змістовної передмови, вміщено до збірника «Поєми» І. Франка, розкривається в епіграфі Т. Шевченка «Звичайно — крадене» [23, 3]. Автором цього елемента вступної частини виступив сам Іван Якович. У невеликій за обсягом передмові він коротко й дохідливо розкрив привабливість поетичного слова, вказав на особливості усіх п'яти поем у цілому й зупинився на кожному творі зокрема. Таким чином, ще до початку читання ми вже маємо чітку цілісну картину про особливості сприйняття досить нелегких поем. Особливістю цього елемента вступної частини є використання при її написанні інших статей, наприклад професора М. Сумцова, і особистих спогадів І. Манжури, на які вказується в

посиланнях. Як зазначає М. Зеров на сторінках Книгаря, «Доданий до збірника біографічний нарис д. П. Щукіна змістовний і читається з великим інтересом. Не шкода було, коли б цей нарис вийшов трохи довшим», оскільки про цього письменника відомо надзвичайно мало [11, 861-862].

Незначна за обсягом вступна частина читанки М. Грінченко «Наша рідна мова» покликана зацікавити читача, спонукати до отримання якомога більшої кількості знань. Авторка в ній розкриває важливість навчання у школі, а також самоосвіти, котра досягається постійним читанням гарних книжок. Але сподівання, котрі читачі покладатимуть на читанку, зважаючи на вступне слово, не виправдаються, наголошує О. Ходзицький у своїй рецензії: «Це - неблизкує наслідування «Рідному слову» - Ушинського» [13, 1285].

Перше видання «Сіяча» - «Твори» П. Гулака-Артемовського, на жаль, не містить потрібних, на думку О. Олесея, критичної розвідки про автора, його біографії. А вони необхідні, «бо давно вже вмерли ті, хто знав й говорив твори Гулака-Артемовського на пам'ять, і багато народилось таких, що зайдуть в українську книгарню вперше і вперше прочитають це ім'я на обкладинці книжки» [7, 149]. Видавництво не дало читачам ключ для вичерпного розуміння творів письменника, не розкрило його як батька романтичного напрямку української літератури. Своєї помилки «Сіяч» у перевиданні не виправив: покращили лише зовнішнє оформлення, а змістове наповнення залишилось попереднім. Можливо через те, що перевидання вийшло у світ майже відразу за першим варіантом, до рецензії у Книгарі.

Уже за самою назвою елемента вступної частини книги Г. Коваленка «Людина і фомада» «До читача» зрозуміла головна мета, яку ставив автор, пишучи цю частину: зацікавити своїм твором «усіх тих, хто щиро шукає стежки, хто не втратив ідеалу, надії» [15, 7]. У ній вказується на найбільші хвороби нашого часу, на непросте ставлення до науки, на тяжкість життя «в щоденних дрібних клопотах, у нудній, нікчемній праці, без ясного світла, без високої цілі». Також окреслюються «питання соціального життя, особистої й

громадської моралі, права, боротьби за існування» [9, 381], відповідь на які читач знайде, прочитавши книжку. Вказуючи на справедливості авторських думок, С. Єфремов, автор рецензії, вміщеної в Книгарі, звертає увагу на те, що видання передруковане з попереднього без жодних змін, які вкрай потрібні, зважаючи на особливості часу, оскільки «надто в передмові, дуже одбилися ті часи темної реакції, коли її написано» [9, 382]. Негативну рецензію на передмову до свого видання «Як писати службові папери українською мовою» отримав М. Левицький, оскільки автор виніс у цю частину другорядні, несуттєві, до того ж спірні питання [8,337].

Головною складовою видання є основна частина, підготовлена автором і опрацьована колективом видавництва. Вона потребує найбільшої уваги від усіх суб'єктів редакційно-видавничої роботи, передусім автора, оскільки насамперед від нього залежить успіх видавничого проекту. Але в логічному поданні матеріалу, членуванні його на частини, певних акцентуаційних моментах важливе значення має професіоналізм і досвід роботи редактора. Більшість видавничої продукції «Сіяча» за складом основного тексту - збірки. Для цього виду видань передусім важливо правильно дібрати й скомпонувати авторські тексти. У першому ж виданні з цим завданням, на думку О. Олесея, видавництво не зовсім упоралось, оскільки невиправдано не включили до книги твори «Дурень і Розумний», «Цікавий і Мовчун», «Лікар і Здоров'я» тощо [7,149].

Більш докладної роботи над основним текстом вимагає довідкове видання М. Левицького «Як писати службові папери українською мовою»: деякі зразки службової документації необхідно викинути, а ось інших, потрібніших, не вистачає. Також у цьому довіднику, варто уникати спірних питань, оскільки у літературі цього виду подаються традиційні, науково обгрунтовані погляди [8,337].

Досить вільно поводить із текстом укладач «Дум кобзарських», прізвище якого у книзі не зазначене. Надзвичайно актуальна на той час тематика збірника вабить широкі читацькі кола. Крім того, користуватись

цим виданням як допоміжним до читанок і букварів можливо й учням, зважаючи на велику нехватку навчальної літератури. Але укладач на стільки недолуго й непрофесійно поводить із текстом, сплутуючи різні варіанти дум, вводючи у текст слова, а то й цілі рядки з інших творів, ставлячи собі за мету «щоб дума виходила якомога довша», що користуватися цим виданням із будь-якою науковою метою не варто. До того ж укладачем не вказується до усіх дум інформація про те, де записаний цей твір і від кого, що також знижує якість збірника [8, 343 - 344].

Доповнювальними основний текст, допомагаючи краще його осмислити, зрозуміти є елементи заключної частини. Примітки, коментарі, тлумачний і перекладний словники, бібліографічна замітка - це той арсенал заключної частини, що використовує «Сіяч» на сторінках своєї видавничої продукції.

Найчастіше для коротенького пояснення того чи іншого незрозумілого місця основного тексту видавництво послуговується підрядковими примітками. Більшість із них авторські, але інколи трапляються й видавничі. У авторських примітках подаються тлумачення незрозумілих слів [2; 5; 14; 20], розкриваються латинські назви пташок, про які йдеться [обґрунтовується вживання певного слова [1, 19], вказується посилання на джерело інформації [15, 22; 19, 9], подається історична довідка щодо земських начальників [14, 156] тощо. Інколи дається розгорнуте тлумачення окремої думки, викладеної в основному тексті [15, 29], додається певна інформація для кращого сприйняття [17, 3]. Філологічні чи історичні примітки потрібно розробити й у збірнику «Думи кобзарські»: для багатьох читачів виявиться проблемою працювати з таким специфічним матеріалом, складеним на основі «Записок о Южной Руси» П. Куліша, «Исторических песен малорусского народа» М. Антоновича і М. Драгоманова, праць М. Лисенка, Колесси тощо [8, 343-344]. Три елементи заключної частини праці М. Левицького «Як писати службові папери» пояснюються цільовим призначенням видання. Це довідник, у якому подаються зразки різноманітних службових документів.

Його читатимуть не суцільним текстом, а вибірково, і тому потрібно особливим чином продумати пошукові й довідкові матеріали для зручності користування цією книгою. Тут уміщені два своєрідні перекладні словники, у першому з яких подається переклад з російської на українську деяких канцелярських слів і речень, у другому - українські та російські назви місяців. Третій елемент, тлумачний словник, містить «деякі круті слова, що тепер часто вживаються у газетах, службових паперах та промовах громадських» [17, 20]. Як зазначається у рецензії, останнього елемента у цій книжечці могло б і не бути, оскільки люди звертатимуться до довідника не з метою тлумачення того чи іншого слова у періодичній пресі. Натомість радять більш докладно працювати над наповненням основної частини і додати нові зразки написання українською мовою службових паперів [8, 337].

Оформлений як примітки, у нарисі М. Сумцова «Українські співці й байкарі» список основних статей про кобзарів і лірників, за допомогою яких читачі зможуть розширити свої знання з вказаної теми, тому що професор мало уваги звертає на деякі аспекти при розкритті теми. На нашу думку, цей елемент повинен бути самостійним і подаватися з нової сторінки, а не упідбір із основним текстом. Перелік праць автора з невеликими анотаціями, у яких зазначені основні положення, позитиви й негативи його творів, вказані рецензії подається під заголовком «Того самого автора» у кінці нарису Д. Донцова «Культура примітивізму». Важливість такої складової очевидна, оскільки думки і спостереження науковця ще не відомі широкому загалу українців, але вони безперечно потрібні й корисні для поглиблення самосвідомості у зв'язку з майбутніми перспективами. На думку П. Стебницького, потрібне більш детальне дослідження з цієї теми, а дізнатися більше бажаючі зможуть саме із зазначених у переліку праць [12, 1037 - 1038]. Не вистачає списку літератури у брошурі В. Степового «Запорожський зімовник», оскільки тема для пересічного читача цікава, актуальна і нова. На думку Л. Сгарицької-Черняхівської, люди захочуть «остаточно познайомитись» із цим питанням, але де знайти потрібну інформацію, не зазначено [10, 699].

Підсумовуючи наше дослідження, можемо стверджувати, що зважаючи на великий дефіцит на українському ринку книжкової продукції на початку ХХ століття, черкаське видавництво намагалось надрукувати якомога більше видань, часом не звертаючи уваги на розробку логічної змістової структури, що сприяла б кращому розумінню авторського твору. Видавництву варто ретельніше підходити до розробки таких елементів структури видання:

- 1) готувати детальну вступну статтю перед важкими для розуміння творами;
- 2) доповнювати основну частину примітками, коментарями та покажчиками;
- 3) ретельно підходити до відбору текстів для друку при складанні збірників.

Література

1. Грінченко Б. Братства і просвітна справа на Україні за польського панування до Б. Хмельницького. - 2-е вид. - Черкаси: «Сіяч». - Друк. Х. Д. Раздольського, 1917. - 34 с.
2. Грінченко Б. Д. Про книги. Як їх вигадано друкувати. - 2-е вид. - Черкаси: Вид-во «Сіяч». - Друк. вид. т-ва «Сіяч», 1917. - 48 с: мал.
3. Гулак-Артемівський П. П. Твори. - Черкаси: «Сіяч». Друк. Черкаської Волі, 1917.-28, [1] с.
4. Добкин С. Ф. Редактору и автору об оформлений книги. - М: Книга, 1971.-272 с.
5. Кашенко А. Ф. Дрібні оповідання. - 2-е вид. - Черкаси: Сіяч. Друк, видавн. т-ва «Сіяч», 1917. - 87, [1] с.
6. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917 - 1923 рр.) - К.: Логос, 1996. -344 с.
7. Книгар. - 1917. -№3.-С. 135-137,149.
8. Книгар. -1918. -№ 6.- С. 343-344.
9. Книгар.-1918. -№7.-С. 381-382.
10. Книгар. - 1918 - № 12 - 13. - С. 693 - 699.
11. Книгар. - 1918. - № 14. - С. 860 - 862.
12. Книгар.- 1918-№ 17.-С. 1037-1039.
13. Книгар. - 1919. -№ 20. - С. 1284.
14. Коваленко Г. О. Жарти життя: Оповідання. - 2-е вид. -Черкаси: Сіяч. Друк. Видавн. Т-ва «Сіяч», 1917. - 219, [1] с.
15. Коваленко Г. [О.] Людина і громада: Думки про добро і правду. — 2-е вид. - Черкаси: [Вид-во] «Сіяч». Друк., аренд. вид-вом «Сіяч», [1917]. - 48, [1] с;
16. Козаченко А. Минуле книги на Україні. - Харків - Київ, 1930. - 100 с.
17. Левицький М. П. Як писати службові папери українською мовою. - 1-е вид. - Черкаси: Сіяч. Друк. Видавн. Т-ва «Сіяч», 1917. - 27с; [4] с.
18. Лозняк М. М. Українська науково-популярна книга к. ХІХ - п. ХХ ст. як соціокультурний феномен. - Л.: ЛДРФ «Атлас», 2000. - 375 с.
19. Сумцов М. Ф. Вага і краса української народної поезії. - 2-е вид. - [Черкаси: Сіяч. Друк. Вид-ва «Сіяч», 1917]. - 64 с.
20. Сумцов М. Ф. Слобідсько Українські історичні пісні: [Рочнідки]. 2-е вид. - [Черкаси: Сіяч. Друк Видавн. Т-ва «Сіяч», 1918]. 21 с,
21. Тимошик М. С. Історія видавничої смрани. К.: І Інші культури І ішукн, 2003.-496 с.
22. Тимошик М. С. її величність книга. Історія шідппнічої иірнни Київського університету. 1834 — 1999. - К.: Наша культури і шіумі, \C'>I) - 308 с.
23. Франко І. " Я. Поеми. - 2-е вид. - Черкаси: Сіяч. Друк. Виданії, Г н и «Сіяч», 1917. -141, [1]с.

**КАТЕГОРИЯ РОДА ИМЕНИ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОГО
В АСПЕКТЕ ЛИНГВОДИДАКТИКИ (на
материале болгарского и азербайджанского языков)**

Семантико-функциональная сторона тех или иных грамматических явлений продолжает оставаться предметом пристального внимания ученых-языковедов. Являясь элементами микросистем отдельных языков, грамматические категории изучаются с применением сравнительно-описательной методологии.

В языкознании грамматические и понятийные категории сосуществуют в качестве компонентов общего характера, которые свойственны не только отдельным словам и системам форм, но и большим классам слов. Так, в качестве грамматизированного ядра понятийной категории выступает соответствующая ей грамматическая категория. При таком понимании предмет нашего исследования «грамматическая категория рода» становится ядром понятийной категории «естественный пол». В настоящей статье мы приняли за основу следующие определения: «Грамматическая категория - это система противопоставленных друг другу рядов грамматических форм» [4, 115], а «род - грамматическая категория, свойственная разным частям речи и состоящая в распределении слов или форм по двум или трём классам и традиционно соотносимая с признаками пола или их отсутствием» [1, 417]. Так мы обозначили сугубо лингвистическую составляющую нашего исследования.

Однако наш анализ не ограничивается лишь данным аспектом. Нам предстоит рассмотреть категорию рода в аспекте лингводидактики. Обратиться к данному аспекту стало возможно, ссылаясь на практику преподавания болгарского языка как иностранного (неродного) для азербайджаноязычной аудитории.

«Методика преподавания языков», «методика обучения неродному языку», а позднее пришедший им на смену термин «лингводидактика» - таковы разные определения для обозначения единой образовательной области. Некоторые исследователи считают, что её целью являются не знания, полученные в результате исследования того или иного объекта деятельности, а сам процесс управления их учением (научением). При этом вне объекта изучения данной дисциплины оказывается то, чему мы собираемся учить аудиторию. Поэтому мы соглашаемся с мнением И.Б. Гадальской о том, что центральной категорией лингводидактики должен выступать язык как объект усвоения, средство общения, познания и обучения, а также как средство взаимодействия людей [1,7]

В настоящей статье на примере конкретной грамматической категории рода имени существительного для обнаружения эффективного варианта при обучении болгарскому языку как иностранному мы воспользуемся методами частной дидактики.

В Азербайджане болгарский язык изучают лишь в системе высшего образования (в отличие от русского, английского, арабского, турецкого и др. языков, которые представлены и в программах средних и специализированных учебных заведений). 'Здсо. исполъ кшании иностранного (болгарского) языка ограничено сферой учебной) процесса, т.е. по «опрос о среде речевого существования и искусственном Оилншничме. Одннко следует принять во внимание, что обучение данному яипку - это ещё и социально обусловленная реальность нашего времени, которую движет востребованность со стороны практики (к примеру, необходимость перевода в процессе переговоров официальных лиц государства, в процессе коммерческих переговоров бизнес - структур и т.п.).

В лингвистической науке существует термин «вторичная языковая личность». Так называют языковую личность, изучающую неродственный и территориально отдаленный язык того или иного народа. «Вторичная языковая личность» Н. Д. Гальскова трактует как совокупность способностей

человека к иноязычному общению: «Вторичная языковая личность» понимается как совокупность способностей (готовности) человека к иноязычному общению на межкультурном уровне, под которым понимается адекватное взаимодействие с представителями других культур». Данная совокупность способностей (готовности) является и целью, и результатом овладения иностранным языком [5].

Бесспорно, что в процессе обучения языку лингвистика занимает одно из главных мест, но и морфология, и синтаксис языка являются теми уровнями, на которых также происходит процесс обучения неродному языку на уровне слов и классов слов, словосочетаний и более сложной структур! - предложения.

Выбор в качестве объекта исследования грамматической категории рода имени существительного в современном болгарском и азербайджанском языках неслучаен. В аспекте изучаемой проблемы данная категория в сравнительном ракурсе в родном (для аудитории) азербайджанском языке не представлена. По сути, речь о сравнении с «нулём категории», что также допускается в компаративной грамматике. Возникает вопрос: а стоит ли сравнивать, если сравнивать не с чем; не проще ли ограничиться простой констатацией имеющегося языкового факта. На наш взгляд, объяснять подобное грамматическое явление необходимо для того, чтобы сообщить азербайджанской аудитории сущность отсутствующей в родном языке категории. Конечной целью станет последующее применение этих знаний в процессе перевода. Таким образом, нам необходимо обосновать предмет обучения (категорию рода имени существительного) в связи с учетом природы (азербайджанской языковой среды) общения.

Известно, что обучение морфологическим умениям усвоения неродного языка, несомненно, требует больших усилий. Обучаемому следует осознать необходимость выражения того или иного грамматического значения, выделить его из ряда подобных значений и выработать чувствительность к его употреблению. К примеру, в азербайджанском языке

в 3-ем лице ед. ч. отсутствует родовая корреляция личного местоимения. Болгарские личные местоимения *той* «он», *тя* «она», *то* «оно» переводятся лишь одним азербайджанским личным местоимением *о*, в котором нет указания на мужской, женский или средний род. (Мы сознательно не рассматриваем данный случай, поскольку объектом нашего исследования является имя существительное.)

Следовательно, сопоставляя формы выражения в разносистемных болгарском и азербайджанском языках, следует выбрать оптимальный вариант перевода. Речь о так называемом комбинаторном типе перевода, который наряду с определенной степенью владения двум* языками включает и ряд особых переводческих навыков и умений. При этом мы сталкиваемся как с транспозицией положительного переноса языковых явлений (наличием сходных категорий, например, числа, представленного в двух языках), так и с отрицательным влиянием на речь расходящихся языковых явлений.

Известно, что для славянских имен существительных категория рода является классифицирующей категорией. А это значит, что конкретно*.- существительное, как правило, относится к одному из трех родов

Долгое время бытовало устойчивое мнение, что и в тюркских языках данная грамматическая категория отсутствует полностью. Шенниковыми ими существительное в тюркских языках, Ф. И. Исхонков не признает род и роду грамматических категорий, что, на наш взгляд, ошибочно и не учитывает в них морфологического показателя данной грамматической категории. Ни касалось и азербайджанского языка.

Однако немногим позже Н.К. Дмитриев заметил, что отсутствует она лишь «на первый взгляд». Он пишет: «Большинство существительных азербайджанского языка не содержат в себе никаких указаний на категорию рода: они нейтральны в этом отношении, т.е. могут относиться одинаково к существам мужского и женского пола... Итак, форма «общего рода» является как бы нормой для существительных азербайджанского языка. Тем не менее, в нем всё же наблюдается дифференциация первоначального

понятия в связи с распадом всех живых существ на две группы по признаку естественного пола. В лексико-семантическом отношении язык выделяет категорию слов, которые, не имея особой грамматической формы, по своему смысловому содержанию означают только особей женского пола и их функции» [2, 350-351].

Справедливость мнения ученого можно подтвердить, указав на способы выражения рода / пола в современном азербайджанском языке: лексический (^««-сестра, *ха/а-тёггя*), морфологический (*гаЫЫэ-моишка*, *тйэШтэ*-учительница) и синтаксический (*р-аШгди ци./цаАт* — трактористка). О словах же среднего рода в азербайджанском языке нет и речи.

Исследуемые нами языки отличает ещё и то, что в сопряжённую с родом понятийную категорию одушевленности в азербайджанском языке не входят существительные, обозначающие животных, отвечающие на вопрос *пэ* (что?) неодушевлённого предмета. Так, например: *И* «собака», *йогшг* «свинья», *а/* «лошадь» и т.п. отвечают на вопрос *пэ*? И напротив, в грамматический средний род в болгарском языке могут входить и наименования животных, а также маленьких по возрасту существ (лиц и животных), что наблюдалось в старославянском (древнеболгарском - *термин болгарских лингвистов*) языке, например: *момченце* (мальчик), *момиченце* (девочка), *котенце* (котёнок), *магаре* (осёл), *пиление* (цыплёнок) и т.п.

Таким образом, категория рода, традиционно представленная во всех славянских языках и, одновременно с тем, являющаяся более сложно представленной в современном болгарском языке, не имеет подобного разнообразия морфологических средств выражения в азербайджанском языке. Заметим, что выражение родовой корреляции с помощью морфологических средств азербайджанского языка является лишь одним из способов и весьма нерегулярным. При этом данный способ может сопровождаться изменением в лексическом значении слова, например: *каНЬ* -*кайЫэ* «секретарь (исполкома) — секретарша», *хасИт* — *хасЧтэ* «деятель -техничка».

А, следовательно, обучающегося следует предупредить о

подобных случаях с целью предупреждения возможной фактической ошибки при переводе с азербайджанского «ыка на болгарский. Приведенные примеры демонстрируют факт изменения лексического значения, ибо *хаШтэ* деятель - это человек, занимающий ответственный пост, должность; а *хаТмэ* техничка - работница, убирающая помещения. Подобные грамматические (и лексические) несоответствия составляют те трудности, которые возникают в процессе преподавания болгарского языка как иностранного (неродного) азербайджаноязычной аудитории. Таким обр³³⁰ При переводе имен существительных в славянских языках (последовательно и в большинстве случаев) регулярно наблюдается соотнесение существительного с конкретным родом, чему в тюркски* языках, как правило, противостоит лишь смысловое содержание выражения особей женского пола.

Литература

1. Ворожцова И.Б. Основы лингводиДактики / И. Б. Ворожцова. Ижевск. 2007.-316 с.
2. Дмитриев Н.К. Строй тюркских *³⁴ков / Н. К. Дмитриев. М., та. 168 с.
3. Исхаков Ф.И. Имя существительное / Исхаков Ф. И. // Иселсдошши* по сравнительной морфологии тюрк^{ских} языков. - 4.2. : Морфология. М., 1956. - 380 с.
4. Лингвистический энциклопедический словарь. - М , 1990.
5. [ппр:/Ay\y\y.eneH5n-by-rnone.gi/](http://Ay\y\y.eneH5n-by-rnone.gi/)

СОХРАНЕНИЕ КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОЙ ИНФОРМАЦИИ ТЕКСТА ПРИ ПЕРЕВОДЕ

Неоспорим тот факт, что одним из основных источников восприятия инонациональной культуры является художественная литература. Однако, в каждой национальной литературе не все произведения в одинаковой степени несут информацию о культуре народа. Во многих произведениях художественной литературы культурологическая информация дается имплицитно. С целью выявления и передачи на другой язык всех элементов и художественных особенностей произведения используются ряд методов и способов анализа текста, без которых адекватный и полноценный перевод не может состояться. Для полноценного сохранения культурологической информации переводимого текста на другом языке необходимо, прежде всего, до мельчайших деталей освоить и понять исходный текст.

Противники концепции переводимости всяких текстов художественной литературы в качестве основного аргумента в пользу своей теории выдвигают именно проблему восприятия и понимания текста, утверждая, что переводчик не в состоянии полностью и адекватно осознать и понять все то, что хотел сказать и что подразумевал автор оригинала. Они утверждают, что каждый человек воспринимает все окружающее, в том числе и художественно-образные элементы текста, через свою локальную культуру, то есть, над ним всегда довлеет прагматический аспект восприятия текста. Исходя из вышесказанного, мы попытаемся показать возможности осмысления художественного текста с помощью текстологического, герменевтического и других видов анализа.

Как известно, в классическом своем понимании герменевтический анализ первоначально использовался для толкования сакральных текстов, в дальнейшем же этот способ стал применяться и в других областях как

письменной, так и устной литературы. Герменевтика не только описывает механизм понимания и теоретически осмысляет его сущность, но и пытается разработать методологические идеи понимания. Смысл, заложенный, например, в произведениях Низами, Пушкина, Гоголя, столь грандиозен, что можно говорить о его бесконечности и неисчерпаемости. Потому и возникает необходимость возвращения к великим произведениям искусства и их перечитывания, как отмечал в свое время В. Г. Белинский. «Художественное произведение редко поражает душу читателя сильным впечатлением с первого раза: чаще оно требует, чтобы в него постепенно вглядывались и вдумывались, оно открывается не вдруг, так что, чем больше его перечитываешь, тем дольше углубляешься в его организацию, улавливаешь новые, не замеченные прежде черты, открываешь новые красоты и тем больше ими наслаждаешься» [1, с.35].

Герменевтической проблематики касались многие ученые. Мс пишет по этому поводу Горнфельд: «Понимать 'шичт пмшмшш, I ним смысл, и история каждого художественного сочиним* «и, иш мимни* • м<ч|н этих новых смыслов, новых иониминий», ионимнп. НСН1МЯ, не ПунуЧН односторонним» [3, с. I(Ж, 11К |

Ряд исследователей синими, чт шишенир шнии ЧИ^ЗНИМ формализованное отношение фушири и «пдераинмиш, ВММШМИМШН! 11 Разные интерпретации, но их мнению, Оунучи 1)ПуЩЩ| «воспринимательно-конструктивной деителмнютю чикнелая, М ищИОЙ ЩЦ допустимы. Однако, они являются гак шпмнпемыми «моментами лимит понимания». Современная эстетика и теория литературы шоцтриии ннимйни# на зависимости характера воздействия художественных произведений ш индивидуальных психологических особенностей различных реципиентов, эпохи, национальной культуры, сквозь призму которой осуществляется художественное восприятие, и т.д. Другими словами, художественная рецепция обусловлена объективными социально-историческими предпосылками и субъективными особенностями читателя. История

искусства дает много примеров разных судеб произведений. Опыт исследователей свидетельствует, что одно и то же произведение по-разному воздействует на аудиторию. Разное воздействие произведения на современников исследователи часто объясняют тем, что оно не адекватно воспринимается той частью аудитории, которая считается эстетически невоспитанной и неподготовленной. Однако многовариантность прочтения произведения современниками нельзя объяснить только этим.

Проблема «перевода», т.е. интерпретации публикой ранее созданного произведения, - одна из актуальных проблем истории культуры. Обычно считалось, что у читателей разных времен восприятие произведения должно быть идентичным. Задачу интерпретации традиционно видели в том, чтобы обеспечить постоянное воздействие произведения согласно его абсолютной художественной ценности, независимо от изменчивости исторической ситуации и от исторической изменчивости самого статуса произведения, его живого взаимодействия с культурно-историческим опытом читателей разных эпох. Произведение ведет как бы диалог с читателем, художественное восприятие превращает художественное произведение в факт сознания, осуществляет присвоение художественной мысли автора реципиентом. Отношение великих художников к жизни, их мировоззрение, творческая концепция в определенной степени становятся факторами сознания читателя тоже.

Было бы неверным отрицать, что понимание есть завершающий этап коммуникации. По мнению М. М. Бахтина, понимание - антологический аспект познания, отражающий «встроенность» интерпретатора в мир природы и культуры. Понимание — один из видов мысли в мире, в отличие от видов «мысли о мире» [2, с.364]. М. М. Бахтин видит в процессе понимания четыре момента: психофизиологическое восприятие знака, его узнавание, понимание его значения в определенном контексте и активно-диалогическое понимание. Как правило, герменевтика подчеркивает системный характер понимания. Понимание - тип знания, не обладающий самостоятельным значением и не способный ни подтвердить, ни

опровергнуть содержание знания [4 с.364]. Понять можно лишь знаковую систему, которая ранее была наделена смыслом. А наделены смыслом продукты человеческой деятельности, т.е. феномены материальной и духовной культуры. Они все воплощают в себе мысли, чувства, цели человека и поэтому могут стать объектом понимания. Но понимание вовсе не означает полное проникновение в самую суть. Мы понимаем мысль автора настолько, насколько оказываемся близки ему; в мысли же запечатлевается его духовный мир, автору же не удастся полно отразить себя и свои мысли в тексте. Понимание выявляет объективный онтологический пласт культурных традиций, запечатленных, с одной стороны, в тексте, а с другой - в духовном мире и культурной подготовке интерпретатора. Мера и степень понимания в значительной степени зависят от уровня адекватности или схожести, или близости этих традиций. А. Л. Никифоров следующим образом развивает свою концепцию понимания: «смыслы, которые индивид приписывает объектам понимания, он черпает из своего мира - мира индивидуального сознания, образующего основу понимания [5, с.53].

Сознание человека возрастает на основе социальной действительности эпохи, ценностных ориентации, культурных традиций и установок социальной группы, к которой принадлежит данная личность. 'го индии иду ил ышс сознание определяет понимание. Осознавая текст, переводчик включает еп> и свой внутренний индивидуальный смысловой контекст, сопоставляя и сообразовывая с ним отдельные смысловые единицы, и через эти сопоставления интерпретирует текст и выявляет его смысл. Индивидуальный контекст верно определяется А. Л. Никифоровым как возникающий из усвоения человеком культуры общества и личного жизненного опыта. Однако не только этот контекст участвует в процессе перевода. Понимание всегда встроено в определенную культурную традицию.

За текстом стоит определенная реальность, которая отражается, описывается, фиксируется в тексте. Предметно-объектная герменевтика выявляет реальность, о которой шпорится в тексте, и рассматривает

интерпретацию как воспроизведение объекта, соответствующего тексту; превращает прочтение произведения в средство постижения воспроизведений, запечатленной в нем реальности; поясняет через текст описываемый им объект и воспринимает знак в его соотносительности с обозначаемым.

Всякий текст является носителем некоей идеи общности, он опирается на духовную традицию народа. В философской герменевтике интерпретация направлена на выявление в тексте духовности, которая, исторически меняясь, сохраняет некую неизменную сущность и своим постоянством обеспечивает непрерывность духовности, отражающую единство исторического процесса. Предмет, стоящий за текстом, понимается не как реальность, а как традиция (т.е. культура). Объектом интерпретации становится тем самым непрерывность культурной традиции. Текст говорит о культурной ситуации эпохи, в которую он был создан.

Одна из трудноразрешимых задач теории понимания - проблема герменевтического круга. Самое распространенное представление о герменевтическом круге — это то, что целое нельзя понять, не понимая его частей. Понимание части предполагает, что целое уже понято. Казалось бы, этот круг замыкается, не оставляя выходов за свои пределы. Как же постичь всеобщее, когда читатель в каждый конкретный момент имеет дело только с отдельным? Герменевтика на этот вопрос отвечает следующим образом: сама природа понимания преодолевает этот круг. Природа, духовной целостности культурного феномена такова, что всеобщее содержит в себе каждый отдельный момент текста, а каждый отдельный его момент содержит в себе всеобщее. Постигая всеобщее, мы постигаем и все отдельное, все частности, и наоборот.

Герменевтический круг размыкается и разрешается, во-первых, тем, что понимание начинается с предварительного уяснения некоторого целого (предпонимания); во-вторых, тем, что части рассматриваются во взаимосвязи и взаимодействии с целым. «Опираясь на ... ограниченное понимание целого, в ходе дальнейшей интерпретации добиваются уточнения значения

частей, и тем уже, исходя из этого, достигают более полного и глубокого понимания целого. Этот процесс взаимодействия частей и целого повторяется и дальше, приводя каждый раз к уточнению и углублению нашего понимания» [6, с.34]. В понятии герменевтического круга раскрывается диалектика взаимодействия частей и целого в ходе понимания. Герменевтика полагает, что понимание есть процесс, на каждом этапе которого достигается определенный уровень понимания. «...Диалектический характер взаимодействия частей и целого в процессе интерпретации свидетельствуют об относительном характере всякого понимания. Но это, конечно, не исключает, а скорее предполагает абсолютный момент в понимании» [7, с. 15].

Герменевтика выдвигает принцип рассмотрения художественного произведения с точки зрения заключенного в нем культурного смысла и значения, которые объективированы в тексте. Тем самым конкретизируются задачи и функции интерпретации. Культурная функция искусства выступает в качестве объективного критерия исследования и оценки художественного произведения. Искусство определенной исторической эпохи, несмотря на наличие в нем видовых, стилистических, индивидуальных, национальных различий, выполняет единую функцию. Художественное значение произведения, его художественный смысл раскрываются адекватно при условии выявления культурной функции художественной формы как таковой. Как известно, любой анализ произведения искусства является его интерпретацией. Интерпретацией в узкопонятийном смысле можно назвать только такое отношение к произведению, которое нацелено на выявление его культурного статуса, материализованной в нем культурной традиции, т.е. на функцию «перевода». Интерпретация художественного произведения - это перевод его культурного содержания из знаково-мертвых форм, в реально — конститутивные функции культуры. Без понимания и определения этой конечной цели и культурной функции - интерпретация лишена смысла и значимости.

Как известно, слово является основным элементом, в котором находит свое отражение культура. Именно слово есть основная иноязычная единица, подлежащая усвоению при изучении иностранного языка. Большое количество слов имеют семантику, отражающую в себе своеобразие национальной культуры. Такие лингвистические единицы относятся к словам с культурным компонентом.

При переводе вышеуказанных слов без детализации и подробного анализа невозможна передача на другой язык культурного факта языка подлинника. Попытка перевода таких слов без соответствующих комментариев приведет к дословному восприятию иноязычного слова, что нарушает в итоге национально-культурное своеобразие народа - носителя языка подлинника. При семантизации подобных слов основным способом правильного восприятия их иноязычным реципиентом является так называемое лингвострановедческое комментирование.

При переводе слов с культурным компонентом в обязательном порядке должны учитываться информированность адресата переводного текста о предмете сообщения. Обычно информация текста ИЯ понятна носителям ИЯ и культуры, которая читателю переводного текста может остаться совершенно непонятной. В этом случае коммуникация (контакт) не состоится на должном уровне.

В некоторых случаях иноязычному читателю, владеющему языком оригинала, но не имеющему фоновых знаний трудно бывает воспринимать слова и выражения содержащие в себе имплицитные смыслы. Например, в стихотворении А.С.Пушкина «Ты и Вы» читаем: *«Пустое вы сердечным ты она обманывая заменила, И все счастливые мечты В душе влюбленной возбудила. Пред ней задумчиво стою, Свести очей с нее нет силы; И говорю ей: как вы милы! И мыслю: как тебя люблю!»* Не каждому англоязычному читателю (даже если он владеет русским языком, но не знаком с русской культурой и речевым этикетом) будет понятен смысл этого стихотворения, а тем более, если его перевести на английский язык, то вряд ли там останется тот смысл, который

вложил в эти строки великий мастер слова А.С.Пушкин. При переводе этого стихотворения важным фактором восприятия переводного текста иноязычным реципиентом является раскрытие всех смыслов оригинала различными способами. Или же, как разъяснить в переводе иноязычному читателю, не знакомому с историей России, кто такой большевик и почему их так называли. В таких случаях целесообразно использовать историко-этимологическое комментирование. Нередко в различных языках, в том числе и в русском, некоторые слова имеют коннотацию, т.е. дополнительное содержание слова, добавочное значение, которые накладываются на его основное значение. Для раскрытия этих значений необходим так называемый художественно-образный комментарий. (Это такие слова как *береза, осина, дуб* и т.д.).

В процессе перевода переводчик встречается с передачей на другой язык имен собственных с культурным компонентом.

В данном случае значимым является и возраст имени, и его социальная и территориальная принадлежность (городские и сельские имена). Имена также играют важную роль в тексте и выражают определенную групповую информацию, к тому же некоторые имена могут нести индивидуальную, внеязыкового характера информацию (Фома, Емеля, Макар и т.д.) Некоторые имена собственные становятся со временем нарицательными, например: Митрофанушка, дядя Степа, Михаил Потапыч, Васька и т.д.

Национальные традиции и особенности художественного мышления народа не существуют сами по себе. Каждый раз они преломляются через конкретную творческую индивидуальность. Мы много говорим о передаче национального колорита в переводах. Но передать национальный колорит - значит передать в первую очередь чью-то индивидуальную поэтическую интонацию. И наоборот: пренебрежение к творческому облику поэта есть в то же время и пренебрежение к его национальному своеобразию.

Переводчик, освоив, переработав и переварив все это, может адекватно передать все нюансы оригинала, как в плане содержания, так и в плане выражения. Одним словом, проникая в дух и психику другого народа,

переводчик воссоздает национальное своеобразие подлинника с учетом всех трудностей, понимая, что он обязан воссоздать для иноязычного читателя имеющиеся там образы, верно представить нравы, эстетические взгляды автора. Только переводчик, чувствующий себя свободно в иноязычном материале, может рассчитывать на полноценное воссоздание на своем языке выбранного им иноязычного оригинала. Помимо того, переводчик должен изучить не только само переводимое произведение, его идеи и форму выражения этих идей, но и особенности мировоззрения и художественных методов автора, написавшего это произведение. Говоря словами СМаршака, «переводчик должен не только знать, что сказал автор оригинальных стихов, но и что этот автор сказал бы и чего сказать бы не мог» [9]. Только в этом случае можно говорить о полноценном, адекватном переводе какого-либо художественного произведения.

Литература:

1. Белинский В.Г. Полное собрание сочинений.: В 13-ти т. // В. Г. Белинский. - 1953-1959. -Т.1. -С.35.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. / М. М. Бахтин. — М., 1979.-С.364.
3. Горнфельд А.Г. Пути творчества: Статьи о художественном слове. / А. Г. Горнфельд. - Пг., 1922. - С.108-125.
4. Малиновская К.В. Понимание и его роль в науке. / К. В. Малиновская // Философские науки. №1. - С.49-55.
5. Никифоров А.Л. Семантическая концепция понимания. / А. Л. Никифоров // Проблемы объяснения и понимания в научном познании. - М., 1982. - С.53.
6. Рузавин Г.И. Проблемы объяснения и понимания в научном познании. / Г. И. Рузавин. - М. - С.34.
7. Библия. Книга священного писания ветхого и нового завета. - М., 1991. - С.5.
8. Маршак С. Поэзия перевода. / С. Маршак // Литературная газета. - 31 мая 1962 г.-С.18-21.

СПИСОК АВТОРІВ

Мануйкш Олександр Омелянович - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Остапенко Наталя Миколаївна - доктор педагогічних наук, професор кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького

Симоненко Тетяна Володимирівна - доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови Черкаського національного університету ім. Б.Хмельницького

Шляхова Валентина Володимирівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького

Руденко Наталя Петрівна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Красовська Олена Михайлівна - старший викладач кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Руденко Віктор Миколаївна - викладач кафедри методики навчання, стилістики і культури української мови Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького.

Шульга Тамара Анатолієм - кандидат филологических наук, в.о. доцента кафедр и методики навчання, стійистики І культури україської мови Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Боть Людмила Петрівна - викладач кафедри методики навчання, стійистики І культури українською мовою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Савченко Ірина Степанівна - кандидат филологических наук, доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Іванченко Оксана Володимирівна - старший викладач кафедри видавничої справи, редагування і теорії інформації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Філіп Людмила Володимирівна - викладач кафедри видавничої справи, редагування і теорії інформації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Сулейманова Солмаз Яверівна - кандидат филологических наук, старший научный сотрудник Института языкознания Азербайджана (Азербайджан)

Гаджиев Кямран - кандидат филологических наук, доцент кафедры теории Бакинского славянского университета (Азербайджан)

оповідань і одна повість): б) сплутування простих речень зі вставними словами і складнопідрядних: (Як бачимо, що автор торкнувся важливої мовної проблеми).

Також типовими недоліками наукових публікацій студентів залишаються:

- суржик (визначити - визначити, примінити - застосувати);
- плеоназм, тавтологія (вносити внесок, це питання досліджувалося в кількох дослідженнях);
- уживання слова в невласивому йому значенні (дослідження запроваджені - потрібно впроваджені), розглянемо часткові (треба окремі) випадки; завдяки помилці — через помилку.

Готуючи науковий текст, потрібно пам'ятати про його індивідуальність. Мова наукового тексту має бути доступна, позбавлена словесних прикрас. Адже основними ознаками наукового тексту виступають: чітка, логічна структура, об'єктивність викладу, термінологічність, зв'язність, цілісність, спонукальна насиченість, комунікативність тощо.

Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, правильне оформлення початку й кінця твору, переходи між частинами тексту. Послідовність у науковому тексті реалізується через спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на лінійність розвитку думки (насамперед, потім, тепер), перехід від однієї думки до іншої (зупинитися на..., розглянути, перейти до...), результат, висновок (отже, підсумуємо).

Логічна зв'язність забезпечується мовними одиницями, які виражають! причину й наслідок, умову й наслідок (через те що, тому що, зважаючи] (з огляду) на це, завдяки тому, що; у зв'язку з цим, унаслідок (в результаті) цього, на цій підставі, за цих умов). Найбільш уживані в наукових текстах іменники з абстрактним значенням і віддієслівні іменники (вивчення^ застосування, узагальнення, дослідження). Однак надмір таких іменників

значно ускладнює текст, тому краще віддавати перевагу дієсловам: вивчати, застосовувати, узагальнювати, досліджувати.

Значна кількість помилок зумовлена вибором форми родового відмінка однини іменників чоловічого роду 2-ї відміни. Слід пам'ятати, що деякі іменники мають закінчення -а і закінчення -у. Наприклад, термін у значенні «слово» - терміна, у значенні «строк» - терміну; апарата (прилад), апарату (установа).

У давальному відмінку можуть уживатися паралельні закінчення іменників: директору і директорів.

Серед прикметників у науковому мовленні переважають відносні прикметники (концептуальний, аналітичний, експериментальний), які максимально вказують на ознаки.

Однозначні числа, які не мають посилань на одиниці виміру, в науковому тексті записують словами, складні й складені кількісні та дробові числівники - цифрами. Із числівниками два, три, чотири іменники вживають у називному відмінку множини (три публікації, чотири сторінки), із числівниками п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять - у формі родового відмінка множини: шість аркушів, п'ять статей.

Не прийнято використовувати в наукових творах неозначено-кількісні числівники (багато, мало, чимало, кільканадцять), а також збірні (троє, обидва, обоє).

Стосовно дієслів, то поширеними в наукових текстах є різновидові дієслова дійсного способу (доводити, мотивувати, вважати, охарактеризувати), рідше вживають дієслова умовного способу.

Характерні для наукових текстів стійкі дієслівно-іменникові сполуки (ставити запитання, дотримуватися вимог), інфінітиви в поєднанні з модальними словами (необхідно відзначити, подібне розв'язання питання є доцільним, слід підкреслити).

Потрібно пам'ятати, що активні дієприкметники теперішнього часу науковій українській мові не властиві. Варто уникати ненормативних форм

Отже, наукові роботи студентів технічних спеціальностей не позбавлені мовних огріхів різного типу. Тому з метою підготовки висококваліфікованих, грамотних, з належним інтелектуальним потенціалом спеціалістів, слід не лише збагачувати знання з фахових дисциплін, а й вдосконалювати рівень володіння українською мовою, вільне користування нею у всіх сферах й особливо в професійній. Під час опрацювання термінологічної, фахової та інших груп лексики варто звертати увагу на правопис, вимову, доцільність використання й стилістичні функції аналізованих слів, що сприятиме підвищенню загальномовної культури майбутніх спеціалістів.

Література

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіатології. / Ф. Бацевич. - Львів: Видавничий центр ЛНУ, 2000. - 237 с.
2. Бондаренко Т. Г. До проблеми феномена помилки / Т. Г. Бондаренко // Вісник Черкас, ун-ту. Серія «Педагогічні науки». - Черкаси, 2001. - Вип. 23.-С. 10-13.
3. Намакшанська І. Є. Навчальний посібник з наукового мовлення / І. Є. Намакшанська, Л. П. Семенова, О. В. Кровицька та ін: 2-ге вид. - Макіївка : ДонДАБА, 2001. - 143 с.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО СЛОВОВЖИВАННЯ

Неправильно

Алгоритма
Аспекта В умовах Величини,
характеризуючи механічний
рух Виглядати Виключення
Вирішити рівняння
Від'ємнику Десяткова дріб

Правильно

Алгоритму
Аспекту За умов Величини, які
характеризують механічний рух
Мати вигляд Виняток Розв'язати
рівняння Від'ємника
Десятковий дріб 78

Диску рса Дійти висновка Ділення
пополам Дорівнювати квадрату
добутку
Дотика Дробово-квадратичний
Зжижений Зліва подано Знак
радикалу Значення тангенсу кута
Катоде Коефіцієнту Коррекований
Косвений вплив Критерія
подільності Любі додатні значення
Мати представлення Менший за два
Напряв вектору прискорення
Напрямок переміщення Нулева
горизонталь Обчислення
квадратного кореню Основа
логарифму Піднести до ступеню По
властивості бісектриси
Поглиблюючий Пояснення
фотоефекта Прикладом цього
слугує... Процеса Рух тіл співпадає
Рухатися по годинниковій стрілці
Саме менше спільне кратне Символа
Стереотипа Стиля Ступінь
многочлена Твірна косинусу Терміну
(слово) Феномену

Дискурсу Дійти висновку Ділення
навпіл Дорівнювати квадратів
добутку
Дотику Дробово-квадратичний
Зріджений, скраплений Ліворуч Знак
радикала Значення тангенса кута
Катода Коефіцієнта Коректований,
коригований Непрямий вплив
Критерію подільності Будь-які додатні
значення Мати уявлення Менший від
двох Напряв вектора прискорення
Напряв переміщення Нульова
горизонталь Обчислення квадратного
кореня Основа логарифма Піднести до
степеня; степенювати За властивістю
бісектриси Поглиблювальний
Пояснення фотоефекту Прикладом
цього є... Процесу Рух тіл збігається
Рухатися за годинниковою стрілкою
Найменше спільне кратне Символу
Стереотипу Стилю Степінь
многочлена Твірна косинуса Терміна
(слово) Феномена Фрагмента